STRIP SCHRIFT

Prijs f 6,50
Bfr. 140

LÉO
ARTHUR ADAMS
MIKE MIGNOLA

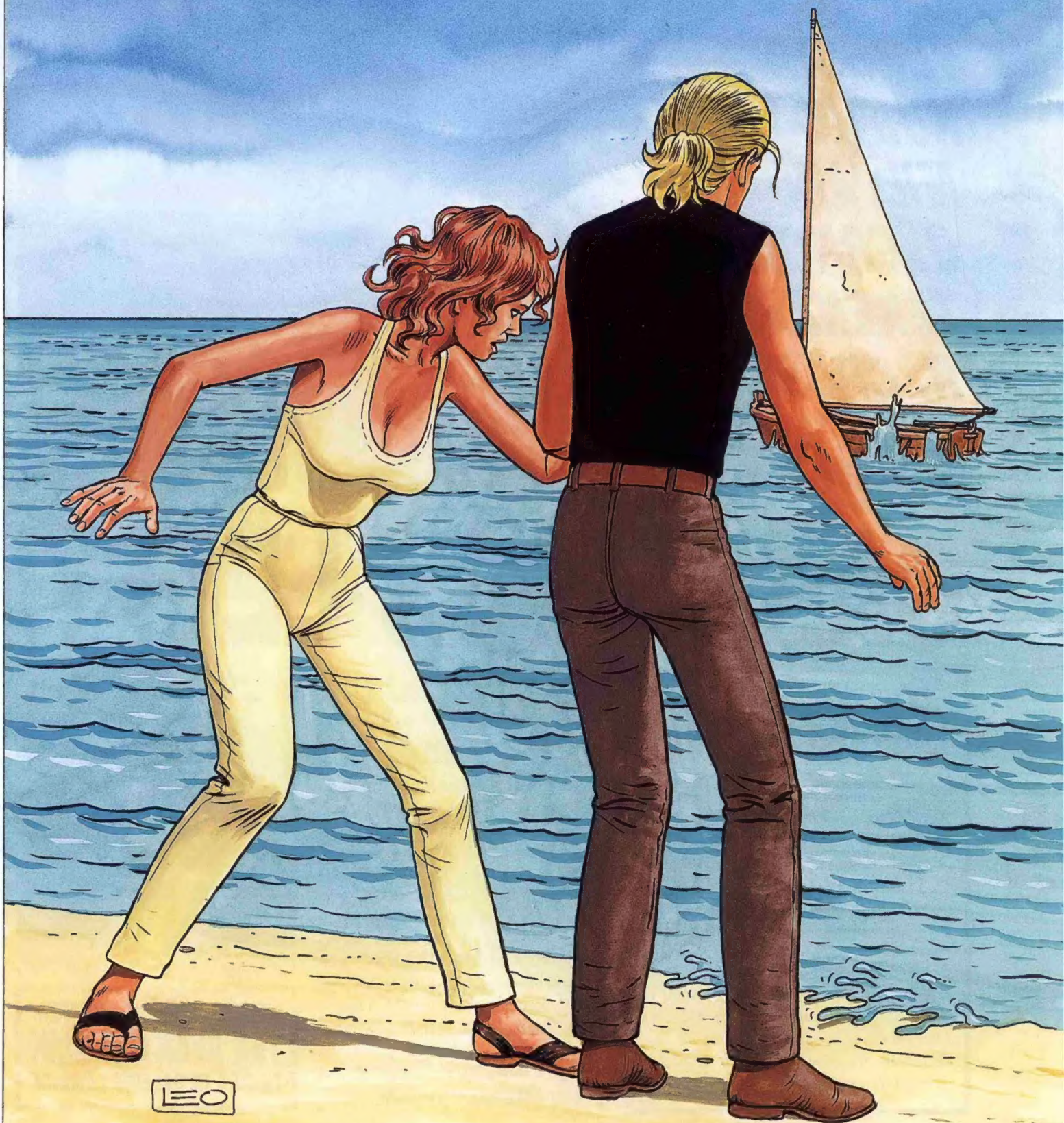

276 – JAARGANG 27 NUMMER 9 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

De Reporter

Dagblad voor stripminnend Nederland

DE REPORTER SPOT:
RAW-VETERAAN CHARLES BURNS OP EXPO-GALA
ZIE PG. 2

nr. 32 · vrijdag 23 december 1994

verantwoordelijk uitgever: Éditions Lambiek · Kerkstraat 78 · 1017 GN Amsterdam · 020 · 6267543

PLOTSELINGE VERSCHIJNING KUIFJE-MILJARDAIR OVERROMPELT TEKENAAR R. CRUMB

EXCLUSIEF FOTOMATERIAAL LEVERT BEWIJS:

FOTO: ELIZABETH MATTYSEN

Laszlo Carreiras en zijn R. Crumb in innige omhelzing

CARREIDAS LEEFT!

AMSTERDAM – Laszlo CARREIDAS, miljardair, dook afgelopen maand plotseling op tijdens de opening van een R. CRUMB-expositie in de hoofdstedelijke galerie LAMBIEK. De vliegtuig-, pers- en colamagnaat was tot dusver alleen bekend van zijn verschijning in de avonturen van KUIFJE, een strip van HERGÉ. "De Man Die Nooit Lacht" ontstak bij deze gelegenheid een woedend betoog. Autoriteiten weigeren vooralsnog om de Slavische accordeonist Anatolij SEONIN, een beschermeling van Carreidas, een werkvergunning te verlenen. Daarop liet Seonin een mopje horen, maar zijn weemoedige klanken hadden niet de gewenste uitwerking op het feestend publiek.

Carreidas in Vlucht 714, Hergé 1968.

VERDEROP IN DIT NUMMER:
TEX AVERY IN BLIK
TE ZIEN IN GALERIE LAMBIEK

WERELDWIJD BEREIKBAAR

LAMBIEK DIGITAAL

Internet-gebruikers lezen sinds kort via het netwerk informatie over Lambiek. Wereldwijd zijn sinds kort per computer en modem inlichtingen te verkrijgen over de geschiedenis van het antiquariaat, over opmerkelijke verschijnselen rond de galerie en uiteraard het laatste nieuws over huidige en toekomstige Lambiek-activiteiten. Met plaatjes en al, in een taal naar keuze en geheel in kleur. Het Lambiek-hoofdstuk is ondergebracht in het Nederland-magazine van XX Link Internet Services. Maar ook via de verschillende discussieforums over strips krijgen geïnteresseerden een directe ingang.

STRIP SCHRIFT

Jaargang 27 december 1994 nummer 9 (276)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Arco van Os, Rik Sanders, Harry Wibier

Medewerkenden
Arthur Adams, Ger Apeldoorn, Léon Bijnsdorp, Ben Bits, John Byrne, Amalia Deekman, Denis Kitchen, Arnel Lefevere, Mike Mignola, Michel Nadorp, Pieter van Oudheusden, Stefan Rutten, Bob Schreck, Peter de Smet, Jan Swinkels, Rudy Vrooman, Jempi Welkenhuyzen, Niek Wijlens

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08
Buzzer (tijdens kantooruren): 06 - 59 54 23 25

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-685 22 29, telefax: 020-618 91 42
Abonnementsprijs f 59,50 / Bfr. 1190
Leden van Het Stripschap f 2,50 / Bfr. 45 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
De Groene Amsterdammer
t.a.v. Herman Feddema
Postbus 353
1000 AJ Amsterdam
Telefoon: 020-623 08 64, telefax: 020-622 14 21

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Léo

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Engagement kan een zware last zijn. Dat ondervond de Braziliaanse tekenaar Léo (Rio de Janeiro, 1944) toen hij zijn geboorteland wegens de militaire dictatuur moest ontvluchten. Hij kwam terecht in Chili, maar nog geen jaar later – in september 1973 – pleegt een militaire junta er een staatsgreep. Na de dood van Allende slaat Léo opnieuw op de vlucht. Via Argentinië keert hij in 1974 clandestien terug in Brazilië. In Sao Paulo werkt hij als reclametekenaar totdat hij in 1981 naar Parijs vertrekt. Hoe het hem daar vergaan is, valt verderop in dit nummer te lezen.
Ook is er veel over Zone 5300 te lezen. Inmiddels is alweer het derde nummer van dit blad verschenen. Hierin staat onder meer een bijdrage van criticus (en inmiddels ook scenarist) Martijn Daalder. Hij reageert in felle bewoordingen op het artikel van Joan van der Wyck in Stripschrift 272. In dat artikel werd Daalder gebrek aan engagement en integriteit verweten bij de toekenning van de NZH-Stripprijzen in Haarlem. De aandachtige lezer zal het zich nog herinneren. Een uitnodiging om in Stripschrift te reageren werd door Daalder van de hand gewezen. 'Dat was zinloos en een kilometer of wat beneden mijn stand', staat er in Zone 5300 te lezen. Nu heeft hij zich er toch toe laten verleiden zich aan te sluiten bij een polonaise waarvan de gangmakers inmiddels al de poorten van de rechtbank genaderd zijn. Het is echter opmerkelijk dat Daalder Zone 5300 uitgekozen heeft als plaats om zijn gramschap te spuien. Onder de lezers van dat blad zullen er immers niet veel op de hoogte zijn van de vorige episoden uit dit moddergevecht. Gelukkig is engagement (of gebrek daaraan) in Nederland nooit een reden geweest om iemand het land uit te jagen.

Inhoud

4 **LÉO** Tijs Bagchus en Rik Sanders
7 **AGENDA**
8 **ARTHUR ADAMS & MIKE MIGNOLA** Ger Apeldoorn
12 **BITS & PIECES** Ben Bits
13 **HELLBOY** Mike Mignola en John Byrne
17 **MONKEYMAN EN O'BRIEN** Arthur Adams
21 **ZONE 5300** Rik Sanders en Harry Wibier
24 **ICEBOUND** Pieter van Oudheusden
26 **BOEKEN**
29 **DE MEESTER** Peter de Smet
29 **VIDEO**
30 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp
36 **HEY LOOK!** Harvey Kurtzman

LÉO

door

RIK SANDERS & HARRY WIBIER

Léo **is het pseudoniem van Luiz Eduardo de Oliveira. Hij is Braziliaan, maar waagde de oversteek naar Frankrijk met één doel voor ogen: het maken van strips. Inmiddels is hij bekend als tekenaar van de serie** *Trent*, **op scenario van** Rodolphe.

Léo kon nooit goed aarden in zijn geboorteland. Voordat hij in 1981 naar Frankrijk ging had hij Brazilië al een aantal maal verlaten. Hij woonde in Chili en in Argentinië. Telkens wanneer hij terugkwam in Brazilië wilde hij weer weg. Het liefst naar de Verenigde Staten of naar Europa. Uiteindelijk koos hij ervoor naar Frankrijk te gaan om daar een bestaan als striptekenaar op te bouwen.

Het is een grote stap om in Brazilië alles achter te laten voor een onzekere **toekomst in Europa als striptekenaar.**

Léo: Ik moest wel. In Brazilië tekende ik ook, maar geen strips. Er zijn nauwelijks serieuze strips. De Braziliaanse strip beperkt zich over het algemeen tot kinderstrips en drijft op Amerikaanse comics en **Disney**-strips. Er zijn haast geen strips voor volwassenen en de spaarzame pogingen om in Brazilië strips van Europese oorsprong uit te geven zijn mislukt. Er is eenvoudigweg geen publiek voor. Ik wilde graag strips voor volwassenen maken, maar Brazilianen zijn daarin niet geïnteresseerd. Juist daarom ben ik naar Frankrijk gegaan.

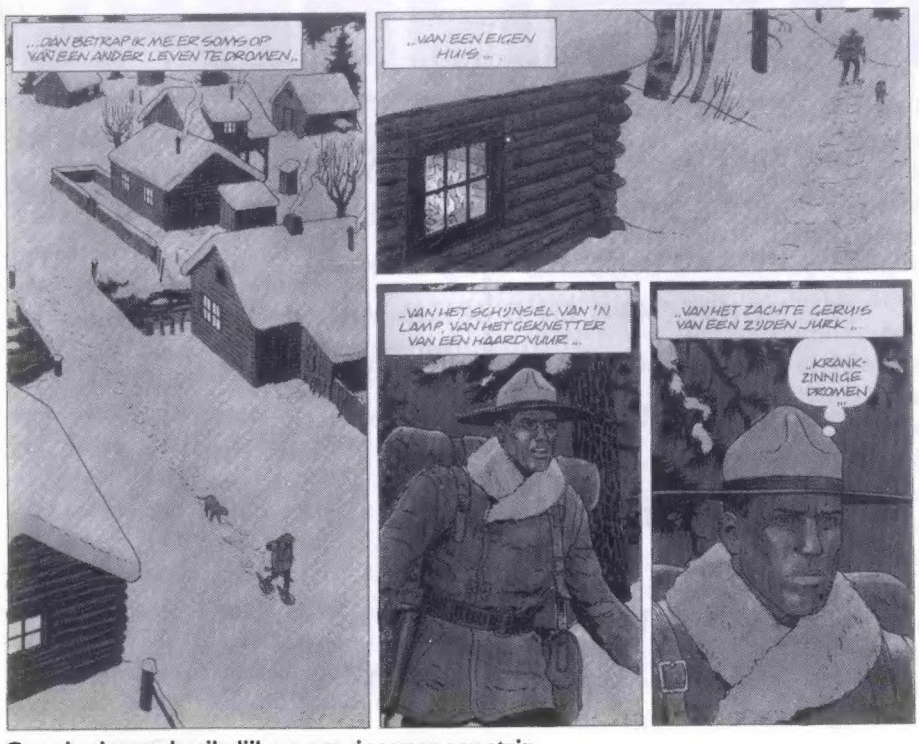
...DAN BETRAP IK ME ER SOMS OP VAN EEN ANDER LEVEN TE DROMEN...
...VAN EEN EIGEN HUIS...
...VAN HET SCHIJNSEL VAN 'N LAMP, VAN HET GEKNETTER VAN EEN HAARDVUUR...
...VAN HET ZACHTE GERUIS VAN EEN ZIJDEN JURK...
...KRANKZINNIGE DROMEN...

Canada als ongebruikelijke omgeving voor een strip.

Tekenen doe ik al van jongs af aan. Een tekenopleiding heb ik evenwel nooit gehad. Ik ben in Brazilië werktuigbouwkundig ingenieur geweest, en heb ik in die functie veel met 'technisch tekenen' te maken gehad.

Hoe verging het je in Frankrijk na je aankomst?

Het was heel moeilijk om in Frankrijk te beginnen; mijn carrière kwam maar langzaam van de grond. Ik maakte strips en tegelijkertijd deed ik reclamewerk om te overleven. Dankzij bemoeienis van **Lob** heb ik enkele verhalen voor L'Echo des Savanes kunnen maken, op scenario van **Setbon**. Ook heb ik voor de tijdschriften Pilote en Métal Hurlant gewerkt, en later voor de kindertijdschriften Astrapi en Okapi van Bayard Press. Ik heb voor deze uitgeverij ook een album gemaakt over het leven van **Gandhi**, gericht op kinderen van tien tot twaalf jaar.

Trent

Trent **is je eerste, echte serie. Hoe is die tot stand gekomen?**

Ik kende **Rodolphe**, de scenarist, al een tijdje. Hij liep al langer rond met het idee om een strip te maken over Trent, een agent van de Canadese Mounted Police, en hij had al contact gelegd met Dargaud. Zij hadden zijn plannen geaccepteerd, maar vervolgens moest er nog een tekenaar worden gevonden. In 1988 vroeg Rodolphe aan mij of ik zin had om aan deze serie te beginnen. In eerste instantie was ik niet echt razend enthousiast. Mijn belangstelling ging niet uit naar westerns, maar meer naar science fiction. Gaandeweg raakte echter ik steeds meer begeesterd, enthousiaster. Ik kreeg de smaak te pakken,

FOTO AMALIA DEEKMAN

vanwege de personages, de omgeving. Tegenwoordig is het voor ons een belangrijke serie waaraan we met plezier werken.

Maar, leg dat eens uit, die begeestering **die je langzamerhand voelde voor** Trent**?**
Ik ben geen groot liefhebber van de klassieke westernstrip. Toch raakte ik gecharmeerd van het voorstel van **Rodolphe**, omdat Trent geen doorsnee western is. In de eerste plaats omdat de strip zich afspeelt in Canada, een ongebruikelijke omgeving. En het gegeven van de Mounted Police is vrij bijzonder. Die tijd, aan het begin van deze eeuw, is te laat voor het maken van een klassieke cowboywestern. *Trent* is meer een politieverhaal. Daarin zit het verschil. Bovendien is Trent geen klassieke held. Hij schiet weinig en raakt zelden bij een vechtpartij betrokken. Sowieso komt in *Trent* weinig geweld voor. Dat is een keuze. Ik denk dat het geweld, zoals dat in veel spaghettiwesterns voorkomt passé is, uit de mode. Ik heb geen zin om revolverhelden te tekenen die constant schieten. Ik houd er meer van psychologische verhalen te vertellen over menselijke helden met gecompliceerde karakters.

Trent **is ook een andere western, omdat het een literaire lading bezit. Er zitten bij voorbeeld veel** literaire **referenties in; zo bevat het tweede album** The Kid **veel citaten van** *Arthur Rimbaud*.
Ja, dat was een speciaal idee van Rodolphe. Het stond me wel aan. In 1991, toen Rodolphe het scenario schreef, werd juist herdacht dat Rimbaud honderd jaar geleden overleden was. In Frankrijk werd toen veel over Rimbaud gesproken. Misschien dat Rodolphe zo op het idee gekomen is.

Door de vele citaten van *Rimbaud* **wordt een enigszins** fatalistische **sfeer rond de personages gecreëerd.**
Misschien wel. Maar Trent is ook een bijzonder personage, met zijn mysterieuze, vrij trieste verleden. Dit was een goede manier om zijn gevoelige kant te tonen. Hij kent de poëzie van Rimbaud niet, maar hij leert het te begrijpen en er de schoonheid van in te zien. Op deze manier kunnen wij laten zien dat Trent ook als politieman gevoelige en romantische gevoelens kent.

RIMBAUD IS GEWELDIG, MAN! WAT EEN KRACHT! ZIJN WOORDEN ZIJN NET REVOLVERSCHOTEN! ZE KNALLEN JE SCHEDEL BINNEN! ZE LATEN JE KOP UIT ELKAAR SPRINGEN!...
OUD JE ECHT VAN RIMBAUD HOUDT, DAN ZIT JE NU GOED VERKEERD. DAN HAD JE NOOIT SMERIS MOETEN WORDEN!
IK BLIJF LIEVER EEN SMERIS DAN DAT IK GEZOCHT WORD WEGENS MOORD!

***The Kid*, een jonge desperado die zich laat inspireren door gedichten van Rimbaud.**

Rodolphe

Hoe ziet jullie samenwerking **eruit?**
Rodolphe schrijft een volledig scenario in één maand en stuurt mij dit op. Ik bestudeer het, maak opmerkingen en breng kleine veranderingen aan. Ik vind het belangrijk het complete scenario te hebben voordat ik met tekenen begin. Daarna begin ik te tekenen, in potlood. Kopieën daarvan stuur ik naar Rodolphe waarna we de potloodtekeningen

Léo gebruikt oude foto's en boeken om zich te documenteren.

bespreken. We zien elkaar weinig, maar telefoneren vaak. Dit werkt heel goed.
Ik heb zes maanden nodig voor het tekenwerk en twee maanden voor de inkleuring. Dat is vrij weinig maar ik werk als een idioot; zes dagen per week, acht uur per dag. Voor mijn documentatie gebruik ik foto's van Canada uit het begin van deze eeuw. Ik ben zelf nog nooit in Canada geweest. Maar vrienden van mij hebben foto's en boeken van rond 1900 voor me meegenomen toen ze in Canada waren. Zeer goed documentatiemateriaal.

Rodolphe **schrijft enorm veel in** korte **tijd.**
Enorm. Hij heeft, geloof ik, minstens zes series die gepubliceerd worden. En daarnaast doet hij nog van alles, hij organiseert bij voorbeeld festivals. Ik snap niet hoe hij dat doet.
Vaak wordt aan hem gevraagd of deze manier van werken geen negatieve invloed heeft op de kwaliteit van zijn scenario's. Hij antwoordt steeds: 'Ik houd van afwisseling, dat houdt me scherp.' Zelf heb ik nog niets gemerkt van een eventuele negatieve invloed

EEN PAAR DAGEN LATER...
EN ALS JE GELD OP IS? DAN ZAL JE TOCH MOETEN WERKEN
IK BEN BIJNA BLUT
ZIE JE WEL?
...EN MET DIE KOP VAN JOU EN JE DRINKGEWOONTEN VIND JE NIET ZO GAUW EEN JOB!
WEET IK...
DOE ER DAN IETS AAN! BEN JE NOU EEN VENT OF NIET?!
...EN LAAT DIE VERDOMDE FLES STAAN! JE DRINKT JE GEWOON KAPOT!
JE DENKT TOCH NIET DAT JE JOUW AGNES OP DEZE MANIER TERUGVINDT?
VIVENT LES MARIÉS
BRAVO! VIVENT LES MARIÉS! BRAVO!
BLIJF DAAR STAAN!
PLOOF

De liefde voor Agnes Saint-Yves speelt een grote rol in *Trent*.

op de scenario's van Trent. Ik geniet van zijn scenario's. Niet alleen in het algemeen maar, ook van zijn stijl, zijn ritme. Het is allemaal heel goed afgestemd.

Bespreek je met Rodolphe ook het karakter **van Trent?**
Soms. Voor het vierde deel hebben we overlegd over wat er van Trent moet worden. Vooral met betrekking tot zijn liefde voor Agnes Saint-Yves, de blonde vrouw die hij in het eerste verhaal ontmoet. Toen wisten we nog niet dat deze liefde zo belangrijk zou worden. Ook in het derde album speelt dit gegeven een grote rol. Wij hebben gemerkt dat het publiek geraakt wordt door deze romance en hebben toen besproken hoe we deze voort konden zetten. Dit heeft uiteraard consequenties voor de persoonlijkheid van Trent: wat gaat hij doen, hoe zal hij reageren? Rodolphe heeft onze conclusies in het vierde album *– De vallei van de angst –* verwerkt.

Hoe is Trent **ontvangen?**
Ik geloof wel goed. Ik zal het eens natrekken bij mijn uitgever. Het eerste album *– De dode man –* is goed verkocht. Maar *The Kid*, het tweede deel, wat minder. Ik zou niet weten hoe dit komt. Persoonlijk vind ik zowel het tekenwerk als het scenario van het tweede album beter. Het derde album *– De outcast –* loopt goed, al weet ik niet precies hoe goed. Uitgevers vertellen dat nooit precies. Voorlopig gaan wij in ieder geval door, maar we hebben geen idee hoeveel albums er nog zullen verschijnen. We zien wel.

Is Trent **ook in Canada uitgegeven?**
Nee, ik dacht het niet.

Aldebaran

Wil je niet eens wat anders **maken dan Trent?**
Oh ja beslist! En dat ben ik ook aan het doen. Ik ben bezig met een nieuwe serie, waarbij ikzelf dé scenario's schrijf. De serie heet *Aldebaran* (de naam is ontleend aan de gelijkluidende ster van de sterrengroep Hyaden. TB/RS). Het is een science fiction-strip, iets dat ik altijd graag heb willen doen. Je zou het anticipatie kunnen noemen op wat de mensheid te wachten staat. Toch heeft het een realistisch gehalte, dat wil zeggen het is niet zo grotesk als *Star Wars*.
Het verhaal speelt in de toekomst op een andere planeet, Aldebaran genaamd. Hier leven sinds honderd jaar de nakomelingen van een groep kolonisten. Zij wachten op het herstel van het contact met de aarde. Het leven is niet te hard, het klimaat is aangenaam, de natuur is vredig, maar de regering is behoorlijk tiranniek. Op een dag dat een onbekend zeemonster een klein vissersdorpje vernietigt, wordt de boel echter op z'n kop gezet. Bizarre gebeurtenissen en vreemde fenomenen barsten los op Aldebaran waarbij de bevolking gedecimeerd wordt. Ik voer twee hoofdpersonen op, Marc en Kim, die samen met de weinige overlevenden, de hoofdstad Anatolië willen bereiken en trachten hun leven weer op te pakken. Hun reis is langer en moeilijker dan voorzien.
Het eerste deel van de serie heet *De ramp* (verschijnt binnenkort bij Dargaud. TB/RS), voor de andere delen heb ik nog geen titel. Het zullen geen afgeronde verhalen zijn zoals *Trent* maar vervolgverhalen in een cyclus van vier of vijf albums.

Ben je met het scenario van Aldebaran **meteen naar Dargaud gegaan?**
Ik liep al lang met het idee rond. Ik vertelde Dargaud dat ik een eigen serie wilde en vroeg of ze interesse hadden. Ze zeiden ja. Toen ben ik het scenario gaan schrijven en daar waren ze heel enthousiast over.

Trent behoort tot een realistisch **genre, Aldebaran tot een** fantastisch **genre. Was het veranderen van universum een gedurfde onderneming?**
Het verhaal van Aldebaran speelt zich af in de toekomst, op een denkbeeldige planeet. In die zin kun je van een fantastisch genre spreken, maar toch is het een vrij realistische toekomst. De personages zijn normale mensen die leven in een wereld die op de onze lijkt: geen intergalactische oorlog of prinses die gered moet worden! Ik heb althans niet de indruk een universum geschapen te hebben dat zoveel anders is dan dat van Trent.

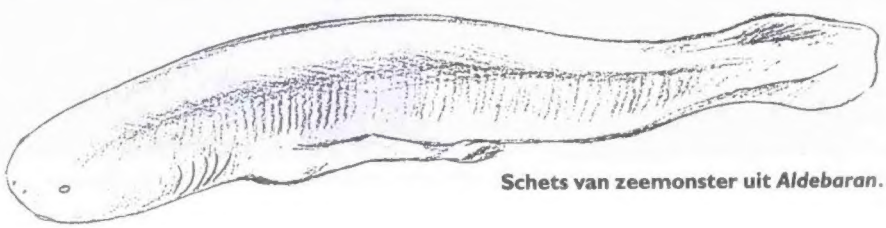

Schets van zeemonster uit *Aldebaran*.

Het grootste verschil is dat ik voor Trent kan samenwerken met iemand van het kaliber van Rodolphe. Aan *Aldebaran* werk ik alleen, dat is veel moeilijker.

Is het thema van kolonisten **die op een geïsoleerde planeet leven, beïnvloed door de wetenschappelijke actualiteit of is het louter** imaginair**?**
Het is louter denkbeeldig. Ik heb altijd al verhalen willen tekenen die zich in een volledig imaginaire wereld afspelen. Dat biedt meer creatieve vrijheid dan een realistisch verhaal. Het is heel stimulerend, maar ik moest me wel inhouden om geloofwaardig te blijven. Ik denk dat ik door mijn technische opleiding wel de neiging heb om 'realistisch' te zijn in mijn fantasieën.

Dromen

Betekent het verschijnen van Aldebaran **op den duur het verdwijnen van** Trent**?**
Beslist niet! Ik ben helemaal niet van plan met Trent op te houden. Ik ben gehecht aan dat personage en ik werk met veel plezier aan die serie. Ik wil afwisselend een verhaal van *Trent* en een verhaal van *Aldebaran* maken. Momenteel leg ik de laatste hand aan het vierde verhaal van Trent. Ik ben er onmiddellijk na de afronding van de inkleuring van *De ramp*, het eerste verhaal van Aldebaran, aan begonnen.

Inkleurder, tekenaar, scenarist: je bent een compleet **auteur!**
Och, ik probeer het. Wat de inkleuring betreft is het een bewuste keuze. Ik vind dat mijn tekenstijl in grote mate afhankelijk is van de inkleuring. Dat verplicht me het zelf te doen, hoewel het langdradig werk is dat zeer slecht wordt betaald. Meestal laten tekenaars het door iemand doen die het sneller kan. Wat het scenario betreft, ik vind het heerlijk verhalen te vertellen. Daarom ben ik trouwens ook strips gaan maken in plaats van reclamewerk te blijven doen.

Schets van Gwen voor *Aldebaran*.

Zou je geen strip willen maken die in Brazilië **speelt?**
Ik heb erover gedacht maar het is moeilijk omdat Brazilië zoveel grote politieke problemen kent. Een strip is volgens mij niet het goede medium om zulke zaken te behandelen. Strips zijn voor mij dromen, waarin voor politiek geen plaats is. Ik kom er niet toe zo'n strip te maken. Ik prefereer het vertellen van avonturen.

Heb je wel genoeg tijd **om andere strips te lezen?**
Ik lees niet zoveel strips. Wellicht is het een beroepsdeformatie, maar ik beleef niet zoveel plezier aan het lezen van strips. Ik heb altijd de neiging ze kritisch te beschouwen. Ik lees liever romans.

APPELLE-MOI DRISS... MAIS C'EST VRAI : SI PAR MALHEUR LES SOLDATS NOUS TOMBENT DESSUS, JUSQU'À CE QU'ILS SE CONVAINQUENT QUE MES PASSAGERS N'ONT RIEN À VOIR AVEC MOI, CELA PEUT REPRÉSENTER DES MOMENTS FORT DÉPLAISANTS... J'AI DÉJÀ EXPLIQUÉ TOUT CELA À NELLY, MAIS ELLE MAINTIENT SA DÉCISION DE M'ACCOMPAGNER JUSQU'À ALVARADO...
SAUF QU'À MOI, PERSONNE NE M'A DEMANDÉ MON AVIS...
29B

Marc en Kim uit *Aldebaran*.

AGENDA

t/m 23 december
Expo Lorenzo Mattotti (modetekeningen en portretten), Galerie Bartsch & Chariau, Galeriestrasse 2, München, BRD.
t/m 29 december
Walt Disney-verkoopexpo 'The art of animation', Imax Waterstad Theater, Leuvehaven 77, Rotterdam.
t/m 31 december
Expositie 'Don Lawrence, striptekenaar. Overzichtstentoonstelling 1954-1994', Breda's Museum, Grote Markt 19, Breda.
t/m 31 december
Crumb-expo, Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.
t/m 31 december
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Stationsstraat 2, Wageningen.
t/m 8 januari 1995
Expositie 'Mitteï aan de schildersezel. Luikse aquarellen', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 8 januari 1995
Expositie 'Richard Castells, de conquistador van de kleur', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 15 januari 1995
Expositie 'Nieuwe schatten', Originelen van meer dan 35 Nederlandstalige striptekenaars, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 28 januari 1995
Expo 'Politiek in prent 1994', Burgerzaal Tweede Kamer, 's-Gravenhage.
1 t/m 30 januari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Merceloseweg 59, Venray.
7 januari 1995
54e Algemene Ledenvergadering van Het Stripschap (inclusief ruilbeurs en nieuwjaarsreceptie), Kultura Ontmoetingscentrum, Ookmeerweg 206, Amsterdam.
10 januari t/m 26 februari 1995
'Expositie over raakpunten tussen strip en film, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
15 januari 1995
1e Strip- & Platenbeurs, Alpheusdal-Berchem (Antwerpen), België. (Info: (+32) 016-500276)
1 t/m 28 februari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Noorderplein 101, Emmen.
11 februari t/m 12 maart 1995
Manifestatie 'Kinderschoenen', Cultuurcentrum De Oosterpoort, Groningen.
28 februari t/m 23 april 1995
Expositie van jong Russisch striptalent met onder andere werk van de groep 'Thema' die ontstond uit de animatiefilmstudio 'Pilot', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
1 t/m 31 maart 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Alfons Ariënslaan 1, Uithoorn.
7 maart t/m 23 april 1995
Expositie rond het 11e XIII-album van William Vance en Jean van Hamme, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
12 maart 1995
10e Leidse Stripdag, Centrale Bibliotheek, Leiden.
1 t/m 30 april 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Raadhuisplein 3, Veenendaal.
1 t/m 31 mei 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Ganzenmarkt 11, Oldenzaal.
1 t/m 30 juni 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Joris Dircksenstraat 20, Breukelen.
2 en 3 september 1995
10e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Pastoor Heerkensdreef, Valkenwaard.
7 en 8 oktober 1995
8e Internationale Stripfestival, Durbuy, België.
9 en 10 december 1995
11e Stripgidsdagen '95, Turnhout, België.

MIGNOLA

Kunnen jullie me iets vertellen over het idee achter Legend?

Arthur Adams: We zijn in 1992 begonnen om een eigen groep te vormen bij uitgeverij Dark Horse.

Mike Mignola: We waren met z'n zevenen niet tevreden over de toenmalige trend. Strips verveelden ons. Ieder van ons was bezig met z'n eigen projecten. **Frank Miller** had z'n eigen serie. John had z'n *Next Men*. Arthur en ik hadden nieuwe plannen. **Dave Gibbons** had ideeën. **Geof Darrow** werkte aan iets. Al die mensen werkten op gelijk niveau, hadden dezelfde ideeën over werkwijzen, goede verhalen en kwaliteit van werk. Aangezien we allen dezelfde houding bezaten, dachten we: waarom gooien we niet alles op één bord en komen met een label dat die kwaliteit garandeert? In tegenstelling tot Image – waar het begon met zeven mensen ... en het zou prima zijn geweest als het bij die zeven was gebleven, maar tegenwoordig staan de comics van Image vol met karakters die wel door de oprichters zijn gecreëerd, maar die door anderen, onbekenden, worden getekend – wilden wij dat soort dingen vermijden. Wij wilden dat het label Legend iets zou betekenen. Daarom hebben we gezegd: het zijn deze zeven mensen en meer niet. Iedereen doet z'n eigen titels.

En iedereen redigeert **z'n eigen werk?**

AA: In principe zijn we allemaal verantwoordelijk voor onze eigen comics.

MM: Niet zo erg als bij Image, waar ze ook allemaal gescheiden drukken en zo. Wij zijn een onderafdeling van Dark Horse. Zij draagt zorg voor al het technische gedoe. Er is een redactioneel team van Dark Horse, zodat wij alleen maar hoeven te tekenen en ons niet hoeven te bekommeren om bijzaken.

Schrijven jullie ook allemaal je eigen werk?

MM: Niet allemaal.

Tijdens de stripdagen in San Diego van 1993 maakten wij een interview met de twee jongste telgen van de nieuwe uitgeverij Legend, Mike Mignola **en** Arthur Adams. **Legend is niet echt een uitgeverij, het is een verbond van een aantal 'legendarische' tekenaars uit de moderne Amerikaanse strip-geschiedenis:** Frank Miller, John Byrne, Dave Gibbons, Geof Darrow, Paul Chadwick, Mike Mignola **en** Arthur Adams. **Zij besloten ieder hun eigen strip onder één noemer uit te geven in de hoop zo – door samen naar buiten te treden – de aandacht van de jongere lezers te trekken.** Mike Mignola **heeft een mini-serie gemaakt rond** *Hellboy*, **een sfeervol maar traag verhaal over een monster van onbekende origine die zijn tijd op aarde doorbrengt met het onderzoeken van paranormale manifestaties.** Arthur Adams' *Monkeyman and O'Brien* **staat op punt van verschijnen en belooft wat actiegerichter te zijn. Van allebei plaatsen we bij dit interview een voorproefje uit een speciaal voor de stripdagen in San Diego uitgebrachte comic van moeder-uitgeverij Dark Horse.**

door

GER APELDOORN

AA: Ik schrijf nu m'n eigen strip, maar niet iedereen doet dat. Neem Mike's *Hellboy*. Dat wordt gedaan door **John Byrne**, maar ik vind dat Mike het wel zou móeten doen.

MM: Ik maak wel zelf de plots. *Hellboy* is van mij. It's my baby. Ik doe wel suggesties, maar ik werk met John samen aan de dialogen. Ik heb nog niet voldoende vertrouwen in m'n eigen schrijfkunst.

Mignola en Adams door Henk van het Nederend.

ADAMS

Sindsdien heeft John Byrne Mike Mignola ervan weten te overtuigen dat het onzin is iemand anders in te huren om een bijna volledige dialoog uit de kantlijn over te schrijven. Alle volgende mini-series van Hellboy zullen geheel van Mike zelf zijn.

Arthur, kun jij wat vertellen over ...

AA: ... *Monkeyman*. Niets liever. Wat wil je weten?

Begin maar eens met het idee **achter de serie.**

AA: Ik werd benaderd door een concurrerende uitgeverij om een comic te maken, waarvan ik zelf de eigenaar zou zijn. Ik dacht er over na en eh ... het meeste van mijn werk moet een emotionele band hebben met iets uit mijn jeugd. En ik hield vroeger erg veel van *King Kong*, dus ik wilde iets met een reuze-gorilla doen. Maar ik had geen zin in een vrouw die de hele tijd alleen maar zit te schreeuwen, dus ik heb er 'a tough woman' bij bedacht. En dat is het geworden. Een drie meter grote, super-intelligente gorilla uit een andere dimensie en een supersterke fantastische 'babe-billionairess'. En ze is zeker niet dom. En ze vechten op gezette tijden tegen monsters, in dit geval dus één keer per maand.

Worden dat lange **verhalen?**

AA: Ik heb nog nooit m'n eigen werk geschreven, dus ik heb eerst een aantal verhalen van vier pagina's gemaakt. Dat beviel me wel. Ik ben nu net begonnen aan een tien pagina-verhaal waar ik ook erg gelukkig mee ben. Monkeyman en O'Brien vechten tegen een dertig meter hoge schildpad genaamd Turturrus!

Dat klinkt bekend. Is dat een verwijzing **naar** *Jack Kirby*?

AA: Nee, naar een reuze-schildpad uit een Japanse monsterfilm. Het is de bedoeling dat de eerste mini-serie van Monkeyman uit vier complete verhalen van 24 pagina's gaat be-

staan. En ik hoop verder te gaan met het 'vergroten' van m'n verhalen, maar voorlopig vind ik die korte verhalen ook heel leuk. Misschien dat ik dat nog een tijdje zo houd.

Waarom heb je die binding **met je jeugd nodig als je werkt?**
AA: Ik weet niet precies waarom dat is. Ik heb wat opdrachten geprobeerd waarmee ik geen emotionele band had en het beste wat ik daar uit kon halen was de uitdaging ... ik denk wel dat ik goed werk heb afgeleverd ... ik was 's ochtends als ik opstond altijd weer opgewonden om aan het werk te gaan ... maar ik denk dat je meer geniet van dingen als er die emotionele band is. Ik kan niet alleen een machine zijn.
MM: Voor mij geldt hetzelfde. Ik heb veel opdrachten gedaan waar ik niets om gaf en dat was kiezen trekken. Maar ik was wel nerveus toen ik *Hellboy* ging doen. Ik was nerveus om aan een eigen serie te beginnen omdat ik me zo snel verveel. Ik ben altijd erg snel op dingen uitgekeken, daarom heb ik ook nooit series gedaan. Dus ik moest er echt van overtuigd zijn dat het iets was waar ik van houd. Daarom heb ik een karakter genomen dat ik altijd teken op stripdagen. Als mensen op een stripdag naar mij toe komen en ze zeggen me: 'teken maar wat je zelf wilt', dan teken ik altijd een soort Hellboy. Dus dat is blijkbaar iets dat mij kan blijven amuseren. Een soort kruising tussen iets van **Jack Kirby** en een monster uit een **Ray Harryhausen**-film. Ik dacht: als ik deze 'guy' niet leuk vind om vaker dan één keer te tekenen, dan vind ik niets leuk.

Toen je zes was, tekende je toen ook al je eigen strips met King Kong, Godzilla en dat soort monsters?
AA: Ik maakte alleen maar losse tekeningen. Ik was niet zo erg met strips bezig tot ik een

***Dracula*. De officiële filmadaptatie leidde zelfs tot een ontmoeting van Mignola met Francis Ford Coppola.**

jaar of zestien was. Als klein kind wilde ik paleontoloog worden omdat ik dacht dat paleontologen de hele tijd dinosaurussen mochten opzetten en natekenen. Maar later ontdekte ik dat dat niet het geval is. Ik zou gelukkig geweest zijn als ik de hele dag alleen maar hoefde te graven en zo. Dus toen moest ik iets anders vinden om te doen met m'n tekentalent. Gelukkig raakte ik geïnteresseerd in strips en ik had ook geluk dat ik daarin werk kon vinden.

Wat waren jouw eerste invloeden, **Mike?**
MM: Ik ben met allerlei strips opgegroeid. maar m'n aller-aller-belangrijkste invloed was **Frank Frazetta**. Daarna komen andere comic-people en de oude Amerikaanse illustratoren, zoals **N.C. Wyeth** – die ook bewonderd werden door Frazetta – en natuurlijk Engelse illustratoren van kinderboeken rond de eeuwwisseling. That turn-of-the-century-time. Sprookjesboeken-illustratoren, zoals **Arthur Rackham** ... niet van die poeslieve zoete troep, maar die vreemdere stijl die ook heel bedreigend was. Dat heeft grote invloed op mij gehad.

Jouw stripstijl doet mij denken aan *Moebius*, **vooral aan het verhaal van** The Silver Surfer **dat hij voor Marvel heeft gemaakt. Zo rond die tijd begon jij – net als hij – óók van die figuren te tekenen van wie de voeten in de mist verdwijnen.**
MM: Dat heb ik altijd al gedaan.
AA: Hij heeft het van jou gejat.
MM: De grote grap bij mij is dat ik geen voeten teken. Maar ik kan wel voeten tekenen ... en als het belangrijk is, dan teken ik ze ook. Ik denk dat het komt omdat ik beïnvloed ben door mensen als Frazetta en Wyeth. Wat zo belangrijk en krachtig in hun werk is, is dat mensen in de grond geworteld zijn, benen naar de grond toe zwart worden en dat dat zwart overgaat in de schaduwen op de grond. Dat is zo krachtig. Dat heb ik overgenomen van dat werk; dat de verworteling met de grond veel belangrijker is dan welke schoenmaat iemand heeft.

Het maakt het mysterieuzer.
MM: Mysterieuzer en steviger.
AA: Soms zie je mensen die Mike's stijl proberen te imiteren, maar ze pakken niet de essentie. Ze laten voeten weg omdat ze te lui zijn om voeten te tekenen. Hun figuren zijn niet af. Die van Mike wel. Ook al zie je de voeten niet ... ze zijn er wel. Ze hebben kracht.

Jullie worden veel geïmiteerd **door de nieuwe lichting.**
AA: Wat?

De manier waarop jij dingen laat verdwijnen in de mist en, Art, het gedetailleerde werk dat jij hebt geïntroduceerd. Jullie

Adams' oogverblindende debuut. Toen dit uitkwam tekende niemand zo druk.

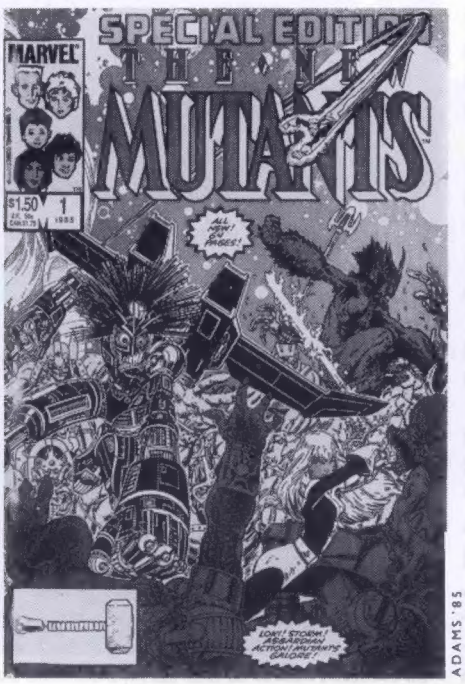

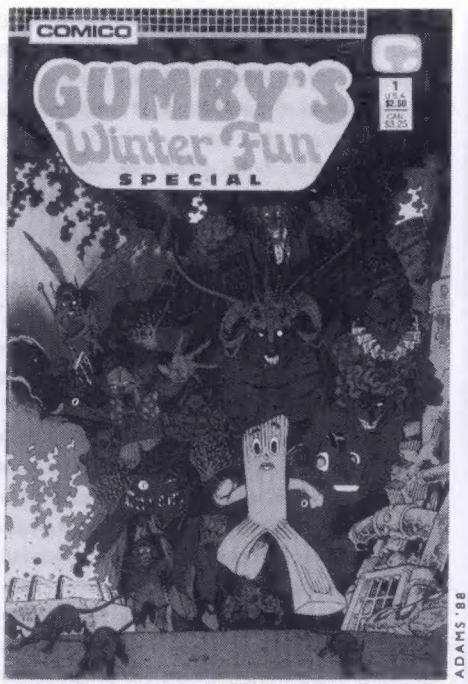

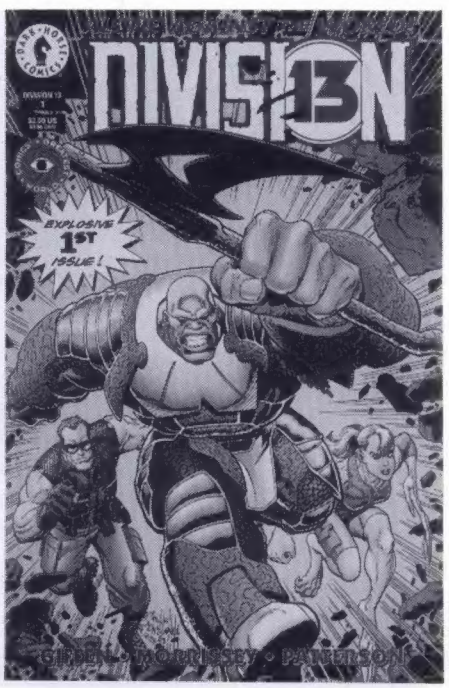

hebben samen de bouwstenen **aangedragen, waaruit de** Image**-stijl eigenlijk is opgebouwd.**

MM: Daar hebben we het wel eens over gehad ... Arthur en ik kennen elkaar al jaren, al voor we met strips begonnen ... we hebben jarenlang in hetzelfde gebouw gewoond ... en hoe het kan dat uit die twee totaal verschillende stijlen in feite een heel nieuw beeld ('image') is gegroeid, zeg het maar.

Dus jullie vinden ook dat ze het allemaal van jullie ...

AA: Die gedachte is wel eens bij ons opgekomen.

Maar ik neem aan dat jullie ze alle succes **wensen.**

MM: Nee. Hahaha. Ik herinner me nog dat toen we in hetzelfde gebouw woonden, wij het eerste werk van **Todd McFarlane** zagen ... zijn werk voor *The Hulk* ... en dat ik tegen Arthur zei: 'hij doet jou beter dan jij jezelf doet'.

AA: Ik kon wel met pensioen.

MM: Waarom verhuur je hem jouw naam niet? In mijn ogen zijn al die Image-tekenaars voortgekomen uit het werk van Arthur. Arthur heeft ook zo z'n bronnen, maar deze groep ... ik weet niet of het de generatie is, maar volgens mij hebben ze niks anders gezien dan zijn werk ...

AA: Mijn hele stijl kwam alleen maar voort uit een vorm van nervositeit, uit het feit dat ik veel tekende omdat ik niet tevreden was over mijn tekenvaardigheid. Ik ging gewoon door tot de pagina helemaal vol was. En op de één of andere manier hebben zij dat opgepakt en er een bloeiend bedrijf van gemaakt.

Je hebt niet het gevoel dat zij een stap hebben gezet, die jij had moeten zetten?

AA: Hoe bedoel je?

Nou, ik kan me voorstellen dat je ...

AA: De enige stap die ik had moeten zetten, is dat ik meer had moeten tekenen, zoals zij wel deden. Zij hebben harder gewerkt dan ik.

Maar dat betreur **je niet?**

AA: Oh, ik ben een redelijk gelukkig persoon. Ik word 's ochtends niet wakker met het idee dat iedereen van hen houdt, maar mij haat. I'm as famous as I ever need to be.

MM: Het is vreemd te zien dat verschillende mensen jouw stijl opnemen en daar immens succesvol mee worden.

AA: Het ergste dat ik heb meegemaakt was op een stripdag. Een jochie kwam naar Mike en mij toe en zei dat wij in de top drie van zijn favoriete tekenaars zaten. Wij zeiden 'oh, that's great', da's erg vleiend. Wie is die derde. Oh, **Rob Liefeld** van Image. Hahaha. That makes sense to you? Well, okay.

Maar stel je voor dat je *Jim Lee* **bent, ook van Image. Zijn stijl wordt nu zoveel geïmiteerd, dat hij nog nauwelijks in z'n eigen stijl kan werken. Al zijn trucs zijn overgenomen, dus hij moet wat nieuws bedenken.**

MM: Ja, maar dat is geen excuus om dan maar de stijl van **Frank Miller** over te nemen.

AA: Maar ja, Lee moedigt het zelf aan. Als iemand net zo tekent als hij, dan neemt hij hem aan voor Image.

MM: Dat is het verschil. En wij hebben het hier over gehad bij Legend. Iedereen tekent in zijn eigen stijl. Iedereen tekent als zichzelf. Nobody is someone else. Het laatste wat ik zou willen doen, is iemand inhuren die tekent zoals ik, om *Hellboy* te tekenen. Ik kijk liever naar mensen die anders tekenen dan ik – dat is wat mij interesseert. Als mensen tegen mij zeggen dat ik een grote invloed voor ze ben, dan is dat vleiend, maar wat moet ik daarmee? Mensen die me aanbieden om fill-in-nummers te tekenen voor als ik één keer een maand te laat ben. Daar ben ik niet in geïnteresseerd. Ik teken beter als mezelf, dan jij als je 'mij' tekent. Ik snap niet waarom iemand werk zou uitbesteden aan een ander, die dezelfde stijl van tekenen heeft, maar net iets minder goed.

En je wilt ook geen achtergrondtekenaar? **Dat is toch een gewaardeerde striptraditie?**

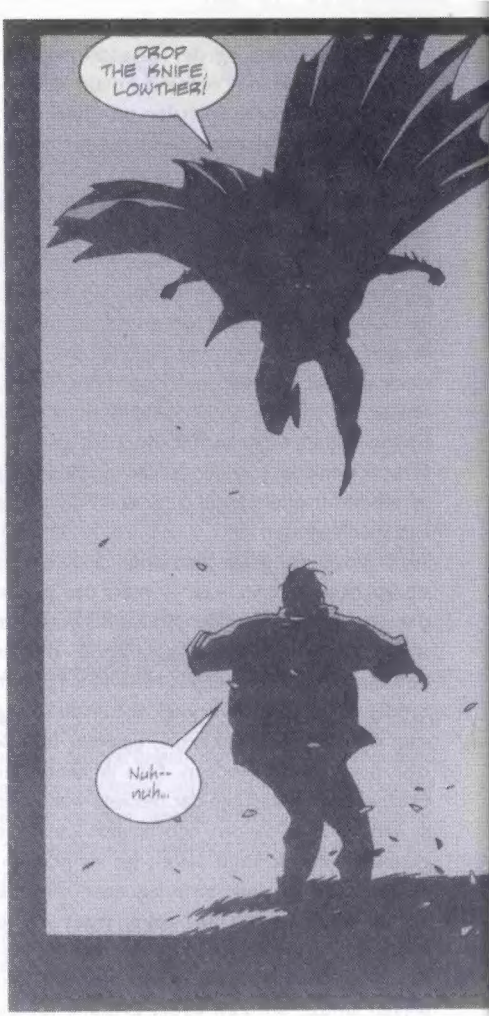

Batman door Mignola, *The Really Dark Knight* uit

Art Adams met Dick Giordano, uit *Action Comics*

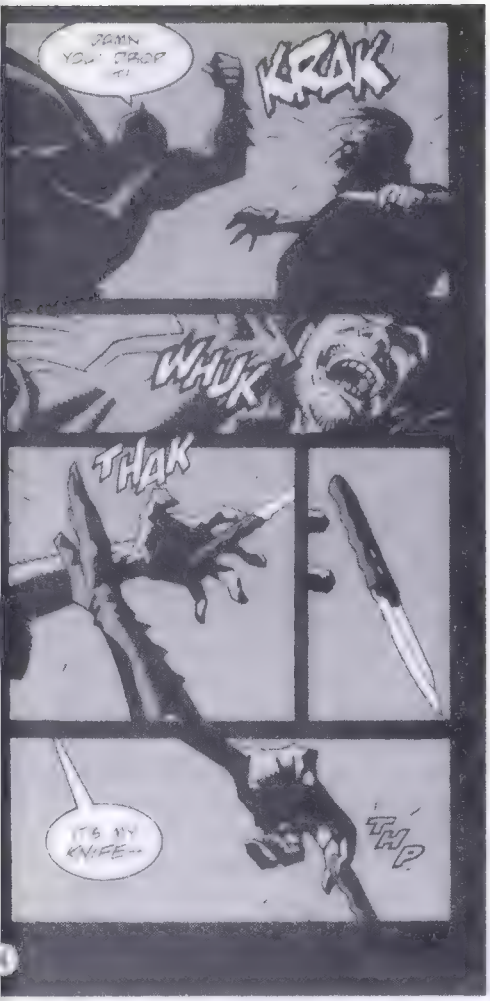

ends of the Dark Knight.

MM: Ik heb wel eens met een aantal van die jonge tekenaars gesproken en ik heb ze geprobeerd uit te leggen waarom ik al mijn werk zelf wil doen. Sommige van die jonge gasten kunnen dat niet begrijpen. Wel, dat is nu artistieke integriteit! Zij begrijpen niet waarom je een beslissing neemt die niet de meest commerciële is. Ze begrijpen niet waarom ik *Hellboy* doe of waarom Arthur een strip maakt over een reuze-gorilla. Wat zij helaas ook niet begrijpen is dat ik van mijn werk houd, ik geef écht om m'n werk. Ik zou iets kunnen maken, dat veel commerciëler is, ik kan in een stijl werken die veel commerciëler is, maar daar heb ik geen goed gevoel bij.

nnual.

De domino-pizza-generatie. Alles moet goedkoop **en binnen zes minuten bij je thuis bezorgd.**
AA: Precies.
MM: Precies.
AA: En daaraan doen wij niet mee.

Arthur, jouw eerste gepubliceerde werk was de Longshot**-miniserie voor Marvel?**
AA: M'n eerste gepubliceerde werk was eigenlijk voor *Captain Carrot and his Amazing Zoo Crew*, nummer 12. Daar heb ik een tekening voor gemaakt van een stom karakter, waar **Roy Thomas** mij tien dollar voor gaf. Very impressive. Het kostte me zeven jaar om meer werk te krijgen. Dat was vóór *Longshot* ... ik werd ingehuurd om *Longshot* te tekenen toen ik negentien was. Ik begon met het ontwerpen van de karakters. Daar heb ik veel langer over gedaan dan Marvel een ander had toegestaan, maar ik zat in Californië en niet in New York. Ik heb trouwens nooit in New York gewoond. Ik had het geluk dat ik begon met striptekenen toen Federal Express net met z'n pakketservice begon. Dus ik hoefde niet naar die stad om werk te krijgen.

Heb je nu het punt bereikt waarbij je het gevoel hebt dat je alles **kunt tekenen?**
AA: Ik heb altijd het gevoel gehad dat ik alles kon tekenen. Voor *Longshot* bij voorbeeld, moest ik op een gegeven moment voor het eerst een lachend persoon tekenen. Dat was nog nooit in me opgekomen, een lachende figuur tekenen, of een baby, of een windmolen. Maar ik had het gevoel dat ik dat wel zou kunnen. Ik had het alleen nog nooit geprobeerd.

Je hebt wel heel erg lang gedaan over dat eerste nummer van Longshot**.**
AA: Het eerste nummer kostte me acht maanden. En de hele klus, alle zes nummers, kostte me achttien maanden. Maar bij Marvel waren ze heel aardig en heel geduldig. Ze wachtten tot ze genoeg hadden om te publiceren. De hele serie was toen eigenlijk af. Ik had zelfs de *New Mutants Special* al af en ik was bezig aan de *X-men Annual* ... die ik trouwens samen met Mike heb afgemaakt. De *New Mutants Special* kwam gelijk met de *Longshot*-miniserie uit.

Die heb ik vertaald voor de Nederlandse uitgeverij en het is nog steeds één van de best verkochte specials die we gedaan hebben. Kreeg je meteen Terry Austin **als inkter?**
AA: Terry heeft de *New Mutants Special* geïnkt en daar was ik heel blij mee. Dat had ik niet verwacht. Ik was maar een aankomend knulletje. Ik was echt heel arrogant. Wat was

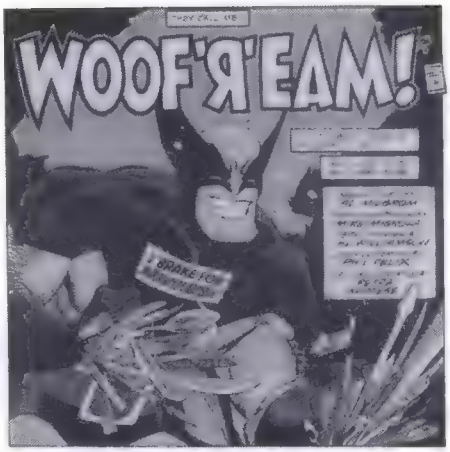

Wolverine, of iets wat er op lijkt, door Mignola, in *What the ?!* 2.

ik, 21, 22, toen ik dat deed?

Jullie stijlen **passen goed bij elkaar.**
AA: Absoluut. Terry heeft veel invloed gehad op mijn werk. Hij heeft ooit een special over **Alice Cooper** getekend voor *Marvel Premiere*, misschien wel nummer 50 en daar was ik weg van. Niet vanwege **Alice Cooper**, maar vooral om alle achtergrondgeintjes die hij erin gooide. Dat was maf. En geweldig.

Heb je hem wel eens ontmoet?
AA: Ik heb hem een paar keer ontmoet. Hij was vroeger heel aardig, maar tegenwoordig is hij een zuurpruim. Hahaha. Nee, hij is nog altijd erg aardig. Tegen mij tenminste.

Mike, heeft hij jouw werk wel eens geïnkt?
MM: Hij heeft een paar nummers van *Cloak and Dagger* van mij gedaan, maar verder niet ...
AA: Covers ...
MM: Ja, een paar covers. Terry eh ... is niet de beste inkter voor mijn werk, omdat wat ik teken veel organischer is dan dat van Arthur. Wat hij bij de *New Mutants Special* deed was geweldig.

Mag ik vragen hoe oud jullie nu zijn?
AA: Ik ben 30 jaar en Mike is 32.

En dit is wat jullie de rest van je leven blijven doen? Strips?
AA: Wie zal het zeggen?
MM: Ik vraag me wel eens af hoe lang er nog een comicindustrie is om in te werken. Maar dat is wel de reden waarom ik aan *Hellboy* ben begonnen. Ik wilde iets bedenken wat ik de komende 25 jaar kan doen.
AA: Ik zie mijzelf ook wel voor een langere tijd aan *Monkeyman* werken. Maar ik kan me ook voorstellen dat ik tussendoor iets anders ga doen en dat ik het na verloop van tijd weer oppak. Het is mijn strip. Die kan ik altijd doen. Ik ga hem niet aan iemand anders geven.

Maar toen je dertig werd dacht je niet: ik moet nodig aan m'n filmconnecties **gaan werken, anders wordt dat nooit meer wat?**

MM: Ik weet dat veel mensen zo verliefd zijn op de film-industrie – bij voorbeeld een aantal mensen bij Image – dat eh ... voor hen strips gewoon een dayjob is, iets om te doen tot er iets beters langskomt.
AA: Strips maken is het enige dat ik ooit heb willen doen, sinds de dag dat ik ontdekte dat ik geen paleontoloog kon worden.
MM: Ik wilde helemaal geen striptekenaar worden. Ik ben begonnen als inkter. Ik wilde covers doen, losse illustraties, portfolio's, posters en dat soort dingen. De grootste verrassing voor mij was dat ik uiteindelijk echt ben gaan houden van striptekenwerk, een verhaal vertellen. Illustraties zijn leuk voor tussendoor.

Dus je gaat minder covers **doen. Er was een periode dat je alléén maar covers deed.**
MM: Dat kwam omdat ik in New York woonde en een hoop goeie vrienden in de stripwereld om mij heen had die voortdurend om covers vroegen. En daar ben ik ook goed in.

Arthur toch ook?
AA: Ik voel me niet zo op m'n gemak met losse illustraties. Ik voel me veel meer op m'n plaats als ik een verhaal moet vertellen.
MM: Op dit moment wil ik ook verhalen vertellen. Mijn eigen verhalen. Ik heb een hoop te vertellen. Ik zou geen strip kunnen maken als ik het idee had, dat het al een keer eerder was gedaan. Door iemand anders of door mezelf. Wat ik doe in *Hellboy*, dat heb ik nog nooit eerder gezien. En dat is voor mij het belangrijkste. Dat het nog nooit eerder gedaan is, of in ieder geval niet op mijn manier.

We kijken er naar uit.

Hellboy *en* Monkeyman and O'Brien *worden uitgegeven door Dark Horse onder het label Legend. De eerste mini-serie van Hellboy wordt binnenkort gebundeld. Van* **Mike Mignola** *is ook* Gotham By Gaslight *aan te raden, een Elseworld-uitgave van* Batman *over een alternatieve Batman die ten tijde van* **Jack de Ripper** *geleefd zou kunnen hebben. Zelf is Mike erg te spreken over de epic-serie* Fafhrd and the Grey Mauser *en de DC-graphic novel* Ironwolf, *een sword-and-sorcery-avontuur geschreven door* **Howard Chaykin** *dat grotendeels onopgemerkt bleef. Liefhebbers van* **Arthur Adams** *kunnen ook in de Nederlandse bakken terecht. Zijn bijna-debuut* New Mutants vs. X-mannen *is verkrijgbaar bij Juniorpress als nummer 13 uit de serie* Limited Series. *Ook het eenmalige optreden van Spiderman, de Hulk en Doctor Strange in* Fantastic Four Special 37 *en* 38 *is zeer de moeite waard.* Gumby *is ook een aanrader, maar verscheen alleen in Amerika bij Comico.*

(Vertaling: Niek Wijlens)

Bits & Pieces

Birds

Thunderbirds. Die gezellige raketjes. De nummer één. En die onbekende nummer zes. Tracy Island midden in de Stille Oceaan. Lady Penelope, agente. Jeff Tracy, baas van International Rescue. En net als Abraham heeft hij een batterij zonen. Van Scott de oudste tot Alan de jongste.
Ze zijn al weer een jaar terug op TV. En net als lang geleden is het weer smullen. Jeugdjaren herleven. Ik lig weer voor de buis als een kleuter. Samen met de kleine Bitsjes. Vlug het eten naar binnen gepropt. En dan maar lekker kijken. De saamhorigheid kan niet op. Generaties worden in één klap overbrugd. Allemaal te danken aan die dappere Thunderbirds. Met Sinterklaas draafden de eerste schaalmodellen het huis binnen. Met Kerst een heel eiland. En rond Pasen stond de schoorsteen vol met rubberen poppetjes en andere prullaria.
'Pap, er bestaan ook videobanden' slijmde één van de koters.
Hup, daar ging weer vier en twintig vijf en negentig naar een alles behalve goed doel.
'En er is nu ook een Thunderbirds-album' kraaide nummer twee. 'Kost maar één riksdaalder, hoor'.
'Een knaak?' sprak ik wantrouwend. Bits junior de winkel in met mijn knaak. En ja hoor. Trots hield hij de Semic-uitgave met het overbekende schuine Thunderbirds-logo in de lucht. Welk één filantropie dacht ik nog.
Maar het was al te laat. Het Thunderbirds-verzamelalbum! Met 162 lege plekken voor plakplaatjes! De ploerten. Om dat vol te krijgen moet je een godsvermogen uitgeven. Het ene zakje dubbele plaatjes na het andere kwam binnen zeilen. Oma's werden behendig uitgeknepen door de kleinkinderen. En nog kreeg je dat ellendige album niet vol.
De uitgever rook al onraad en dekte zich handig in. Op de laatste pagina: 'De uitgever van dit album garandeert dat van alle in dit album voorkomende plaatjes een gelijk aantal is gedrukt en in zakjes is verpakt'. Nou en? Wie garandeert dat alle zakjes in omloop zijn gebracht? Dat staat er niet. De kleine Bits zit nog steeds met een aantal gapende gaten in zijn plakboek.
En hij vertikt het om een 'ingevulde betaalcheque' naar Juniorpress te sturen.
Waarom, zult u vragen? Nou kleine Bits wil ruilen! Het hele kolenhok ligt vol met zijn dubbele raketplaatjes. En wat zegt de uitgever: 'Stuur ons geen plaatjes, want die kunnen helaas niet geruild worden'. Voelt u de frustratie bij zo'n wurm, jankend naast z'n lege spaarpot?
Als ouder ga je compenseren. Het is alsof de duvel er mee speelt. In de winkel vind ik opeens het Thunderbirds-maandblad. Matig gedrukt. Weer dat zelfde logo op de cover. Ook van Semic. Gauw gekeken of er geplakt moest worden. Nee! Alle ouwe troep is in zijn geheel afgedrukt. Desondanks tover ik voor 3,95 een brede grijns op een kindersmoeltje.
'Pap', hoor ik een maand later, 'mag ik het volgende nummer kopen'? Getergd trek ik blindelings een tientje uit mijn zak. Even later krijg ik vier gulden en een stuiver terug.
'Hé, waar zijn die twee gulden'? Stomverbaasd kijkt kleine Bits me aan. 'Dat ding kost 5,95, pap'. Ik bekijk de behaalde trofee van dichtbij. Zelfde logo. Zelfde lettertype. Zelfde tekenaars. Zelfde IPC als licentiegever. Alleen beter gedrukt. Mooier ingebonden, althans geniet. Beetje stripboek. Wat krijgen we nou? Hier raakt de klant volstrekt in verwarring. Deze uitgave is van Big Balloon. Nou moet je nog gaan opletten ook of je wel de goede serie koopt. Ze lijken aan de buitenzijde als twee druppels water op elkaar. En weet zo'n winkelier veel. Thunderbirds is Thunderbirds. De één verschijnt om de maand. De ander om de drie maanden. Wie let daar nu op. Dat is te moeilijk voor de vaderlandse middenstand. Eigen klant, dikke bult.
Maar zou het nou niet leuk zijn als onze stripuitgevers hun licenties wat beter zouden verdelen? Dan weet de klant ook waar hij aan toe is.
Kleine Bits maakt er geen punt van. Hij is gewoon gestopt met de Thunderbirds. Hij heeft een voetbalboek gekocht. Van Panini. Ook uit Bussum. Met 357 gapende gaten voor plakplaatjes. En dus wordt het weer Sinterklaas. En Kerst.

Ben Bits

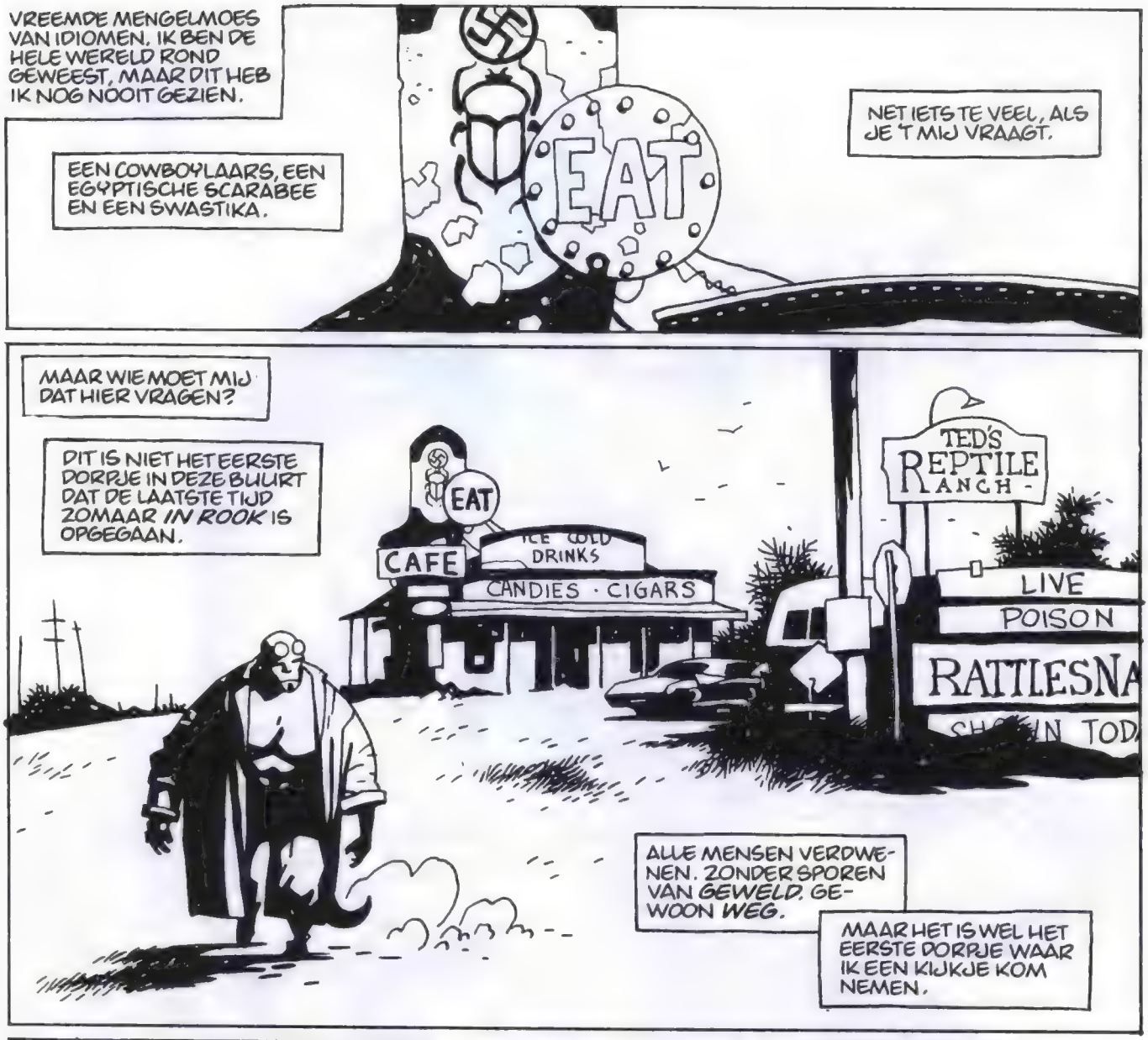
VREEMDE MENGELMOES VAN IDIOMEN. IK BEN DE HELE WERELD ROND GEWEEST, MAAR DIT HEB IK NOG NOOIT GEZIEN.
EEN COWBOYLAARS, EEN EGYPTISCHE SCARABEE EN EEN SWASTIKA.
EAT
NET IETS TE VEEL, ALS JE 'T MIJ VRAAGT.
MAAR WIE MOET MIJ DAT HIER VRAGEN?
DIT IS NIET HET EERSTE DORPJE IN DEZE BUURT DAT DE LAATSTE TIJD ZOMAAR *IN ROOK* IS OPGEGAAN.
EAT
CAFE
ICE COLD DRINKS
CANDIES · CIGARS
TED'S REPTILE RANCH
LIVE
POISON
RATTLESNA
ALLE MENSEN VERDWENEN. ZONDER SPOREN VAN *GEWELD*. GEWOON *WEG*.
MAAR HET IS WEL HET EERSTE DORPJE WAAR IK EEN KIJKJE KOM NEMEN.
GAS
SERVICE
HUH?
EEN HOND?
EEN HOND. ONOGELIJK BEEST. ZIET ER *HONGERIG* UIT.
IS HIER WAARSCHIJNLIJK HELEMAAL ALLEEN ACHTERGEBLEVEN.
HEE, JOH! NIET BANG ZIJN.
IK BEN LANG ZO *ENG* NIET ALS IK...
...LIJK...

HET GAAT ZO SNEL, DAT IK HEM NAUWELIJKS ZIE VERANDEREN.
HET ENE OGENBLIK EEN LIEF HONDJE.
HET VOLGENDE OGENBLIK EEN MONSTER.
GA
SE
EN NET ZO LIEF?
NEE.
HEE, JOU KEN IK!
ANUBIS!
DE OUDE EGYPTISCHE GOD VAN DE MUMMIES!
DAT VERKLAART IN IEDER GEVAL DIE MENGELMOES EEN BEETJE.
WACK
MAAR MEER VERKLAART HET OOK NIET!
NIETIG WEZEN!
WOCK
HOE DURF JE DE NAAM VAN ANUBIS TE BEZOEDELEN!
DIE BELEDIGING ZAL NIET ONGESTRAFT BLIJVEN!
WUUGWH
AU!

GAS
ERVICE
DAT HAD IK NIET HOEVEN VOELEN. IK BEN MISSCHIEN KLEINER DAN HIJ, MAAR IK BEN NET ZO TAAI.
IK WEET NIET OF HIJ ECHT DE GOD ANUBIS IS...
...MAAR HET ZIET ER NAAR UIT DAT HIJ Z'N BELOFTE WAAR KAN MAKEN.
VICE
IK MOET SNEL IETS VERZINNEN.
EEN TOEVALLIGE BOTSING SCHUDT DE SCHROEVEN VAN HET RECLAME-BORD LOS.
WUNG
IK KIJK WAT EEN PAAR WELGEMIKTE KLAPPEN DOEN...
IANG
SHUCK
ANUBIS OF NIET... ALS DE PIJL IN Z'N LICHAAM VERDWIJNT HOOR IK HET NATTE RODE GELUID VAN VLEES DAT WORDT GESNEDEN...
GWAAAA
AAAA
...EN HET MONSTER JANKT ALS EEN GEWOND DIER.

HIJ KAN NOG NAUWELIJKS ADEMHALEN ALS HIJ OP ME AFSTROMPELT.
DIE BLIJFT NIET LANG MEER OP Z'N POTEN STAAN.
GAS
SERVICE
MIAU.
ONTVLAMBAAR
SHIT.
KNNARS
VALT HIJ NET DE VERKEERDE KANT OP.
MIKE MIGNOLA'S
HELLBOY
MIKE MIGNOLA PLOT EN TEKENINGEN
JOHN BYRNE DIALOOG EN EMOTIONELE ONDERSTEUNING
'S WERELDS GROOTSTE
PARANORMALE
DETECTIVE
VERTALING GER APELDOORN • LETTERING RUDY VROOMAN

MONKEYMAN EN O'BRIEN
DE VERBIJSTERENDE ZAAK VAN
DE KORTE DAGTRIP
IK KEN HEM NOG NIET ZO LANG, MAAR HET LIJKT WEL ALSOF WE ALTIJD MOETEN RENNEN VOOR ONS LEVEN.
DOOR ARTHUR ADAMS
VERT. GER APELDOORN
IK STEL VOOR =HFF= DAT WE OP. SCHIETEN...
LETTERING: RUDY VROOMAN

ROAR!
...WANT ONZE ACHTER-VOLGER HAALT :HFF: ONS IN.
DAT ZIE IK OOK.!
SNAP!
BLOED!
BEEPBEEP
VOLGENS MIJN :HFF: POLS-MONITOR IS DE INTERDEMENSIO-NALE POORT :HFF: RECHT VOOR ONS!
BEEPBEEP
ROAR!

MIJN NAAM IS ANN O'BRIEN. VOOR ZOVER IK WEET BEN IK DE STERKSTE VROUW OP AARDE.
MIJN ZUSTER NIET MEE-GEREKEND.
DIE GROTE AAP HEET AXWELL TIBERIUS. MAAR WIJ NOEMEN 'M MONKEYMAN.
VINDT HIJ NIET LEUK.
HIJ IS DE MEEST BIJZONDERE PERSOON DIE IK KEN.
DE DINOSAURUS HEEFT GEEN NAAM, GELOOF IK.
ID-POORT GEACTI-VEERD!
BEEPBEEPBEEP
ROAR
IK ZIE 'T!
SPRIN-GEN!
BEEPBEEPBEEP

AAAlleee
GROAR!
DZZLSSHH
IK BEN BENIEUWD WAT ENGO (OM HEM MAAR EEN NAAM TE GEVEN) ERVAN DENKT.
SNIF?
SHRACKOW
WE ZIJN ERDOOR!
OEF!
AU!
WHUMP
CHOMP
CHOMP
CHOM
GULP
URP
DAT WAS OP'T NIPPERTJE!
AXWELL?
JA, ANN?
VOORLOPIG GAAN WE DAAR NIET MEER HEEN, OKEE?
DAAR KAN IK MIJ WEL IN VINDEN.
SLIMME VENT.
Einde

EEN PODIUM VOOR PODIUMLOZEN

zone 5300

STRIPS cultuur & CuRioSa

door

RIK SANDERS en **HARRY WIBIER**

De stripbladenmarkt heeft het al een tijdje moeilijk. Wordt Vervolgd, Titanic en Kuifje zijn verdwenen, en Sjors en Sjimmie Stripblad is na de noodzakelijk geachte restyling Sjosji geworden met minder strips en meer gigabites. De lege plek die achterblijft lijkt evenwel te worden opgevuld door een spectaculair, verfrissend, goedkoop en landelijk verkrijgbaar blad uit Rotterdam: Zone 5300. Met als ondertitel: strips, cultuur & curiosa.

FOTO ANTON WASLANDER

Trotse uitgever Robert van der Kroft.

Zone 5300 staat vol met nieuwtjes uit de film-, strip- en muziekwereld, artikelen over hypegevoelige zaken als cyberpunk en virtual reality, columns, essays en bovenal: strips! Goede, originele, grappige, ontroerende en prikkelende strips die voor het grootste deel uit het amateurcircuit komen. Eén van de grote breinen achter Zone 5300 is niet een marketinggenie met een perfect gevoel voor timing. Hij is zelfs geen landelijke stripuitgever met jarenlange ervaring. Het is Tonio van Vugt, *die wij kennen van het amateurstripblad Barwoel.*

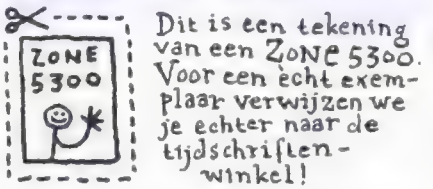
ZONE 5300
Dit is een tekening van een ZONE 5300. Voor een echt exemplaar verwijzen we je echter naar de tijdschriftenwinkel!

MATTHIAS GIESEN

FOTO ANTON WASLANDER

Tonio van Vugt

Wat is de gedachte **achter Zone 5300?**

Tonio van Vugt: het idee is eindelijk weer eens een blad te maken dat ruimte biedt aan al die, volgens ons, fantastische tekenaars die de amateurstatus ontgroeid zijn, maar nog geen podium hebben. **Marcel Ruijters**, bij voorbeeld, moet zijn boeken nog steeds in eigen beheer uitgeven omdat zijn strips te gewaagd zijn voor commerciële uitgeverijen.

Maar het gaat ons niet alleen om 'onbekende' tekenaars. Wij willen ook een tekenaar als **Peter de Wit** de ruimte geven om in een stijl te tekenen die hij niet kan gebruiken bij *De Familie Fortuin*.

Hoe kwam het blad tot stand?

Vijf jaar geleden zaten wij op de Kunstacademie in Rotterdam waar wij het blad Barwoel maakten. Het was niet eens een echt stripblad; er stonden ook cartoons en tekstjes in. We maakten het in eerste instantie voor de lol. Pas bij nummer tien dachten wij eraan om het in de Rotterdamse bibliotheek te leggen en bij nummer zestien kwam het in ons op om Barwoel aan de stripwinkels aan te bieden. Toen bleek dat het blad meer mensen aansprak dan alleen onze vrienden en familie. Een belangrijke ontmoeting vond vervolgens plaats tijdens de receptie van het 250e nummer van Stripschrift in het stripdocumentatiecentrum in Rotterdam (begin 1992). Wij waren op uitnodiging van de redactie met een standje aanwezig. **Robert van der Kroft** zag Barwoel toen en hij was meteen enthousiast. Hij wilde direct met ons praten en stelde voor om Barwoel groter te maken. We schrokken. Groter betekende advertenties werven, regelmatig verschijnen en concessies doen. Het contact met Robert is gebleven en uiteindelijk besloten wij een heel nieuw blad te maken. De sfeer van Barwoel wilden we daarin vasthouden, maar het moest op een hoger niveau, met een nieuwe naam en met een nieuwe formule. We hadden bladen als De Toestand en Titanic,

MARCEL RUYTERS

ZOOKIE

De Zone 5300-stand tijdens de Stripdagen Breda met v.l.n.r. Marcel Ruijters (internationaal befaamd tekenaar, schrijver en medewerker van Zone 5300), Ingrid Huysman (redactie, publiciteit en advertentiewerving), Tsjomp – alias Bladman (mascotte), Tonio van Vugt (hoofdredactie), Finn Stapelkamp (vormgeving) en Jan Willem van den Ban (vormgeving).

Het beeldmateriaal voor dit artikel is speciaal gemaakt door de heren tekenaars.

waarin ook veel tekstuele bijdragen stonden, in ons achterhoofd en wilden daar een jongere versie van maken.
Er ging geen marktonderzoek vooraf aan het ontstaan van Zone 5300. We waren zelf allemaal tussen de achttien en dertig jaar en hielden van strips, muziek, literatuur en pulp. We lazen niet alleen het Sjors en Sjimmie Stripblad, maar ook Vrij Nederland, HP/De Tijd en Oor. Vanuit die interesses wilden wij het blad maken.

Hoe heb je relatief grote namen als *Peter de Wit* **en** *Marcel Ruijters* **weten te strikken?**
Met de Stripdagen in het vooruitzicht wilden wij graag in ons eerste nummer ruimte hebben voor signeersessies van onze tekenaars. Tijdens een redactievergadering vertelde Robert dat hij met **Peter de Wit** een keer het idee had om in een verhaal van *Sjors en Sjimmie* – als de kolonel weer eens één van zijn oorlogsverhalen ophing – een plaatje in te lassen met een totaal afwijkende tekening en de tekst 'Ondertussen in een andere strip ...'. Dat idee is uiteindelijk niet gebruikt en wij besloten het in aangepaste vorm over te nemen voor het eerste nummer van Zone 5300. Wij vonden het leuk om het ondertussen-in-een-andere-strip-plaatje blanco te laten, zodat onze tekenaars er tijdens de Stripdagen hun ei in kwijt konden. Ik wilde **Peter de Wit** graag de pagina laten maken. Toen ik hem belde en hem het idee voorstelde vond hij het direct een fantastisch plan.

TONIO VAN VUGT

En **Marcel Ruijters** kende ik al veel langer. We wisselden materiaal uit, hij tekende wel eens voor Barwoel en was zo al een goede vriend van mij geworden. Hij heeft goede initiatieven en ik ben een grote *Dr. Molotow*-fan. Het was daarom niet meer dan logisch dat hij meedeed aan Zone 5300.

En de andere tekenaars?
Dik een jaar geleden, op de Stripdagen 1993, ging ik de stands af, zocht contacten met andere amateurbladen en liet visitekaartjes achter. Heel veel mensen hebben naar aanleiding daarvan werk opgestuurd. Er is maar één tekenaar die niet reageerde. 'Oh, weer zo'n initiatief van **Robert van der Kroft**', zei hij. Vervolgens liet hij niets meer van zich horen.

Je hebt veel bij andere amateurbladen **gekeken en tekenaars gevraagd die daarin stonden. Bestaat dan niet het** gevaar **dat de redacties elkaars vliegen afvangen en de zwaksten uiteindelijk verdwijnen?**
De meeste tekenaars die voor Zone 5300 werken zijn niet aan één blad gebonden. **Marcel Ruijters** heeft wel eens iets voor Posse getekend, maar hij tekent voor heel veel bladen. Zijn produktie is zo groot dat hij die nooit in één blad kwijt kan. Hetzelfde geldt voor **Berend-Jan Vonk** en **Jeroen de Leijer**. **Floris Oudshoorn** verschijnt ook in Posse, maar heeft daarnaast een enorme produktie. Van mij mag hij best in dat soort bladen publiceren, maar wij willen natuurlijk wel een strip van hem die nog niet in een ander blad heeft gestaan.
Ik kan mij niet voorstellen dat er bladen door Zone 5300 zullen verdwijnen. Wij hebben een totaal andere doelgroep en een afwijkend redactiebeleid. De andere bladen moeten ook gewoon blijven bestaan. In de eerste plaats als kweekvijver en in de tweede plaats als podium voor al dat werk dat niet in Zone 5300 verschijnt. Bovendien staan er in de andere bladen een heleboel strips die qua sfeer en humor niet in ons blad passen. We hanteren hoge criteria.

Je zou jouw blad dus niet willen vergelijken **met een blad als Posse?**
Wij zijn heel anders. Posse staat voor Pu-

blishers Of Strange Stories in Extremo en plaatst een heleboel werk om het extreme. Dat is een heel ander uitgangspunt dan wij hebben.
Een vreemde zaak is overigens dat het verhaal van **Berend-Jan Vonk** uit de eerste Zone 5300 door Posse is geweigerd; de redactie achtte het te extreem! En dat terwijl ik het een heel leuk en ontroerend verhaal vond. Daaruit blijkt duidelijk dat er grote verschillen bestaan tussen de bladen.

Wat is het streven **van Zone 5300?**
We willen binnen een half jaar genoeg abonnees krijgen voor een goede financiële basis. Wij behoeven niet rijk te worden, maar het zou leuk zijn als wij binnenkort onze tekenaars zouden kunnen betalen voor hun inspanningen. Ook hopen we nog lang een podium voor de minder gevestigde stripmakers te kunnen blijven.
Verder willen wij gewoon een goed blad maken. Het zou geweldig zijn als een grote groep ons ideeëngoed oppakt. Maar ja, voor mij zijn onze strips geen underground, maar het kan heel goed zijn dat ze dat voor een *Suske en Wiske*-lezer wel zijn.

Je vindt Zone 5300 geen undergroundblad. **Wat vind je het wel?**
Pulp. Het heeft een klein formaat, groezelig papier, een lage prijs en het ruikt een beetje. En omdat wij alleen maar genrefilms bespreken en een videorubriek hebben heeft het ook wel wat van een bepaalde subcultuur. Wij proberen onderwerpen aan te bieden die een breder publiek aanspreken. Zo stond in nummer één een interview met **Bram Vermeulen**, en in nummer twee een beschouwing over de rechtsvervolging van de Amerikaanse tekenaar **Mike Diana** vanwege zijn 'obscene' strips.

FOTO RIK SANDERS

Zone 5300
Postbus 6080
3002 AB Rotterdam

Zijn jullie avantgarde **of** subcultuur?
Ik denk niet dat wij de avantgarde van een nieuwe generatie zijn. **Berend-Jan Vonk** heeft eerder gepubliceerd in Titanic en De Toestand. **Marcel Ruijters** heeft al een

MATTHIAS GIESEN

grote prijs in Haarlem binnengehaald. Wij hebben hen niet ontdekt.
Je zou ons wel kunnen zien als een soort subcultuur. Wij transformeren de underground naar de bovengrond. Ik hoop dat het een soort subcultuur is waaraan de lezer wil deelnemen. Zone 5300 heeft in ieder geval niet die wazige en onbegrijpelijke sfeer van de underground.
Maar door die vertaling van underground naar het grote publiek zijn wij ons er heel goed van bewust dat wij tekenaars zouden kunnen kwijtraken aan grote publieksbladen als Sjosji. Wat dat betreft hopen wij als een goede doorstroomplaats te kunnen fungeren.

In Zone 5300 lijkt het scenario **van de strips meestal belangrijker dan de grafisch uitvoering.**
Ja, het gaat vaak om de charme van het knullige. Bovendien is één van de ideeën achter Zone 5300 dat er te weinig aandacht wordt besteedt aan goede verhalen met doordachte spanningsbogen. Er zijn te veel tekenaars die kicken op grafische hoogstandjes. Hun verhalen vergeet je als lezer snel en dat is niet iets wat je kunt zeggen van de verhalen in Zone 5300.

Jullie publiceren ook werk van buitenlandse **tekenaars ...**
Ja, in de eerste twee nummers staat een bijdrage van **Olle Berg**, een Zweed. En in nummer twee is een strip opgenomen van **Jakob Klemencic**, een jongen uit Slovenië

BENNO VRANKEN

met een weergaloze surrealistische stijl.
Voor mij bestaat er niet zoiets als een grens. Het is niet zo dat Zone 5300 per se alle Nederlandse tekenaars als eerste een kans wil geven. Wij leggen ook contact met veel buitenlandse bladen. Zo zijn via **Marcel Ruijters** in contact gekomen met het Deense blad Fahrenheit. Wie weet hebben wij binnenkort een aantal Deense bijdragen in ons blad.

Zone 5300 is de code die het openbaar vervoer gebruikt voor het centrum van Rotterdam. Hoezeer is Zone 5300 Rotterdams?
De wortels van het blad liggen in Rotterdam en de redactie is Rotterdams. En al zullen wij het ontkennen, er zal ongetwijfeld een Rotterdams sfeertje in ons blad hangen. Al zijn het alleen maar de motto's 'niet lullen maar poetsen' en 'de grote bek komt wel als je hem verdiend hebt'.
Daarnaast zijn er zes tekenaars die van de Academie in Rotterdam komen. Daar zal wel

JEROEN DE LEIJER

een bepaald gevoel voor vorm en een hoge zelfkritiek vandaan komen. Maar ik denk wel dat je diep moet graven om deze Rotterdamse invloeden in het blad te kunnen herkennen.

Wat zijn de plannen **voor de toekomst?**
We werken hard aan de volgende nummers. Een aantal dingen is natuurlijk actueel. Je recenseert bij voorbeeld niet een cd die al drie maanden in de winkels ligt. Dus in veel opzichten leven wij van maand tot maand.
Robert heeft het al gehad over Engelstalige en Zweedstalige edities: 'Helemaal in kleur. Dubbel zo vaak verschijnen. Sjosji overtreffen. Ha, ha, ha.' Laten we vooralsnog maar proberen goed door de eerste maanden heen te komen. Voorlopig loopt het naar wens. We krijgen goede recensies en in Rotterdam loopt het blad in ieder geval als een trein. En laat de grote adverteerders maar komen. Ze hebben nu kunnen zien wat voor fantastisch blad wij maken!

IJsgang

Icebound van Erika Raven is het derde boek dat de tekenares samen met de stripwinkels Tistjen Dop en De Galliër in eigen beheer uitgeeft. In een woest ijslandschap gaan een man en een vrouw op expeditie, hun ondergang tegemoet. Het fraai uitgegeven verhaal wordt compact verteld en is eerder een stripnovelle dan een -roman. Maar wat heeft Erika Raven nu eigenlijk met haar verhaal willen vertellen? Bij aandachtige lezing levert _Icebound_ meer vragen dan antwoorden op.

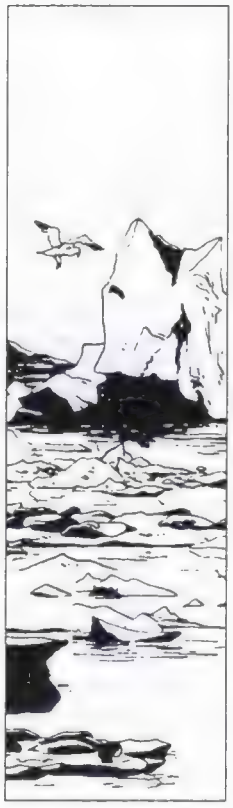

door
PIETER VAN OUDHEUSDEN

Nash Lemonnier wil haar vader een hak zetten. Toevallig heeft ze ontdekt dat hij veel geld heeft geïnvesteerd in de expeditie van een poolonderzoeker, Jurgen Brenner. Het doel van de tocht wordt met geheimzinnigheid omgeven, maar Nash spreekt van de 'scoop van de eeuw', die ze als journaliste wil binnenhalen.
Samen met fotograaf Marcel Leconte reist ze Brenner achterna, maar als ze hem hebben ingehaald blijkt hij de enige overlevende te zijn. De andere drie expeditieleden sterven na het bereiken van hun reisdoel, het schip de Anna Gertrud, dat honderd jaar in het ijs heeft vastgezeten. De lijken van de bemanning bevinden zich om een onverklaarbare reden allemaal aan boord van het gestrande schip. Nash vermoedt dat het om een virus gaat, dat tegen de koude bestand is.
De volgende morgen besluit ze zich zo snel mogelijk uit de voeten te maken, maar het is al te laat. Jurgen, die vreest zelf ook besmet te zijn, heeft hun sledehonden gedood, de radio vernield en zelfmoord gepleegd om te voorkomen dat het virus over de wereld verspreid raakt.

Nash en Marcel houden zich in leven met het blikvoedsel dat de bemanning van de Anna Gertrud heeft achtergelaten. Na vier weken sterven ze echter, nadat Nash heeft gestameld: 'Dat verhaal van Jurgen over het vervloekte schip ... Dat was pure onzin ... Het blikvoer ... was bedorven ... Denk ik ...'

Lood

Bij eerste lezing van het verhaal blijft de doodsoorzaak van Ravens hoofdpersonen onduidelijk: gaat het om een resistent killervirus of voedselvergifting? Hoe dan ook klinken Nash' laatste woorden nogal uit de lucht gegrepen, want waaraan heeft ze na al die weken gemerkt dat de conserven niet in orde en zelfs dodelijk waren?
Ik kon me niet aan het gevoel onttrekken dat ik eerder een dergelijk verhaal had gelezen. Al gauw schoot het me te binnen. In *Wenken voor de wildernis* (twee jaar geleden in vertaling verschenen) van de Canadese schrijfster **Margaret Atwood** staat het verhaal *Het loden tijdperk*, waarin een vrouw op televisie kijkt naar beelden van een noodlottige pooltocht, de expeditie van **Franklin**. Geleerden onderzoeken het lijk van een jonge matroos en constateren wat de fatale afloop van de poolreis heeft veroorzaakt:
'Er is een opname van een oud blikje, opengetrokken zodat de naad zichtbaar is. Het ziet eruit als de huls van een bom. Een vinger wijst: het waren de blikken die het hem deden, destijds een nieuwe uitvinding, een nieuwe techniek, de definitieve bescherming tegen uithongering en scheurbuik. Franklins expeditie was ruim voorzien van blikken, boordevol vlees en soep en dichtgesoldeerd met lood. De hele expeditie kreeg loodvergiftiging. Niemand wist het. Niemand kon het proeven. Het drong door tot hun botten, hun longen, hun hersenen, het verzwakte hen en verwarde hun denken, zodat degenen die nog niet in de schepen waren gestorven uiteindelijk begonnen aan een krankzinnige tocht over de stenige, ijzige grond, waarbij ze een reddingsboot meetrokken vol tandenborstels, zeep, zakdoeken en pantoffels, allemaal nutteloze troep. Toen ze tien jaar later werden gevonden, als skeletten in rafelige jassen, lagen ze nog precies op de plaats waar ze waren neergevallen. Ze waren op weg terug naar de schepen. Dat wat ze hadden gegeten was hun dood geweest.'

HOEWEL MIJN PROJECT DOOR VELE LANDEN OORSPRONKELIJK WERD VERWORPEN, ZIJN WE HET EENS GEWORDEN OVER BEPAALDE RICHTLIJNEN DIE STRIKT ZULLEN GEVOLGD WORDEN. DAAROM BEN IK, ADAM LEMONNIER, FIER...

Raven heeft wat met de gegevens geschoven – zo reisde Franklins expeditie naar de noordpool in plaats van de zuidpool, met twee schepen in plaats van één – maar in grote lijnen is dit het verhaal van *Icebound*.

Pinguïnvlees

Erika Ravens hoofdpersonen sterven dus aan trage *vergiftiging*, niet aan bedorven voedsel. Dat laatste zou tamelijk onlogisch zijn geweest: niet alleen is het vaak te ruiken of te proeven wanneer voedsel bedorven is, maar ook zal het lichaam na het binnenkrijgen ervan proberen om het zo snel mogelijk weer langs de daarvoor beschikbare wegen naar buiten te werken. Met andere woorden, het lichaam reageert meteen en niet pas na verloop van enkele weken.

Het lijkt me moeilijk te weerleggen dat Erika Ravens verhaal teruggaat op de historische expeditie van **Sir John Franklin**, die in 1845-47 plaatsvond. De tekenares situeert de reis van de Anna Gertrud daar vlak in de buurt, in 1840. Ik vermoed dan ook dat Atwoods verhaal haar eerste en misschien ook voornaamste bron is geweest. Haar hoofdpersoon heeft dezelfde nationaliteit als de schrijfster en ook gebruikt Raven een zelfde metafoor als in *Het loden tijdperk*, waarin de menselijke relaties net als het voedsel van de poolreizigers op een ongemerkte, sluipende manier vergiftigd raken. In *Icebound* is de titel in overdrachtelijke zin ook van toepassing op de relatie tussen Nash en haar vader, een fabrikant die de zoektocht naar de Anna Gertrud bekostigde bij wijze van publiciteitsstunt voor zijn nieuwste produkt: pinguïnvlees in blik (op de wikkel als 'Pinguin Meat' in plaats van 'Penguin Meat' gespeld). Aan het einde voert Raven hem heel even op, niet als een vreeswekkende tiran maar als een onverschillige plebejer met een button-down overhemd en een slechtzittende stropdas. Met het botte cynisme van de slotdialoog ('We hebben nieuws over uw dochter ...' 'Aha! En waar zit dat kreng?') maakt Raven zich nogal gemakkelijk van deze subplot af; haar hoofdpersoon had beter verdiend. Het gaat ook ten koste van de subtiele ironie waarmee Raven het handelsprodukt van de vader langs een historische omweg tot de oorzaak van zijn dochters dood maakt. Dat het inblikken van pinguïnvlees als oplossing van het wereldvoedseltekort een nogal vergezocht en nauwelijks serieus te nemen idee is, moet de lezer maar voor lief nemen.

Publiek domein

Erika Ravens gebruik van de Franklin-expeditie en van Margaret Atwoods verhaal daarover (als ze andere bronnen heeft gebruikt, ben ik daar zeer benieuwd naar) roept in elk geval de vraag op in hoeverre historische gebeurtenissen behoren tot het publieke domein, waarvan elke schrijver naar goeddunken gebruik mag maken. Mijn bezwaar is niet zozeer dat Raven de prachtige plot van Atwood naar haar eigen verhaal heeft overgeheveld, maar de onhandige manier waarop het is gebeurd. De scènes in *Icebound* zitten hier en daar slordig in elkaar, bij voorbeeld het moment waarop Nash en Marcel ontdekken dat de terugweg is afgesneden. Jurgen heeft de honden en zichzelf gedood, maar de twee bezoekers in leven gelaten. Waarom heeft hij hen niet ook gedood, wat de zekerste manier was om te zorgen dat ze het voedsel niet zouden verspreiden? Waarom zou hij willen dat ze een trage dood stierven? En dan is er ook altijd nog de mogelijkheid dat er hulp komt opdagen ... Want waarom laat Nash' vader, die het nodige geld op tafel heeft gelegd en om een publiciteitsstunt verlegen zit, niet zoeken: als Nash sterft, heeft hij al meer dan twee maanden niets van zijn investering vernomen. Jurgen heeft zichzelf en de honden met een houweel doodgeslagen, maar de gesaboteerde radio vertoont geen krasje. Waarom heeft hij niet gewoon op het toestel ingehakt om repareren onmogelijk te maken? Dat gebrek aan logische samenhang verklaren met een verwijzing naar de waanzin van de poolonderzoeker, is een zwaktebod. Gekte is enkel interessant als er een systeem in zit, niet als lapmiddel voor de gaten in het verhaal.

Ook het plaatje waarop Jurgens lijk te zien is, roept dat soort vragen op. Hij ligt op zijn rug, de houweel een eindje bij hem vandaan. Hoe is de zelfmoord in zijn werk gegaan? Heeft hij zich voorover op de houweel gestort? In dat geval zou hij voorover of half op z'n zij moeten liggen, met het wapen in zijn borst. Heeft hij de houweel met kracht in zijn borst geslagen en hem er daarna weer uitgerukt? Raven wekt de indruk dat het haar alleen te doen is om de impact van een dramatisch plaatje, maar dat ze zich over de toedracht van de gebeurtenissen niet het hoofd heeft gebroken.

Icebound is opgezet als een psychologisch avonturenverhaal, met als hoofdpersoon een vrouw die zich in een door mannen beheerste wereld weet te handhaven. Emotie en suspence moeten elkaar daarbij in evenwicht houden, maar het is alsof Erika Raven zich niet goed raad weet met haar beperkingen als schrijver en tekenaar. Misschien kan ze minder dan ze zou willen, maar ze kan meer dan ze durft. In weerwil van de doortastende hoofdpersoon houdt haar tekenstijl, ook in *Icebound*, iets weifelends. Haar personages blijven altijd wat stijfjes, de dialogen wat stroef. Het zijn tekortkomingen waar een lezer overheen zal stappen als het verhaal dat ze vertelt, sterk en boeiend genoeg is. Dat gaat op voor de aanzet van het nieuwe verhaal, maar de uitwerking laat te wensen over. Er vallen gaten, soms letterlijk zoals het zwarte

Extra ex-libris, gratis bij stripwinkels Tistjen Dop en De Galliër.

plaatje op pagina 11, waarvan de functie mij te enen male ontgaat.

Erika Raven is een stripmaker die iets te vertellen heeft, alleen is de uitkomst onbevredigend. Aan haar tekeningen besteedt ze veel zorg, ze heeft gevoel voor sfeer, drama en karakters, maar de opbouw van haar scenario rammelt aan alle kanten. Voor de verkoop van *Icebound* heeft ze haar bewonderaars hard nodig, maar voor haar volgende boek heeft ze in de eerste plaats kritische lezers (en een goede redacteur) nodig, die haar werkelijk de waardering geven die ze als stripmaker verdient.

Icebound
Raven
Tistjen Dop/De Galliër/Studio Raven 1994
ISBN 90-74592-05-8
Prijs f17,95 / Bfr.299
(36 pagina's, zwart/wit, h.k.)
**

Tom Carbon 4: Kunst & vliegwerk

Cromheecke & Letzer
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1687-8
Prijs f8,95 / Bfr.165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Ter gelegenheid van dit vierde *Tom Carbon*-album is ook een aflevering van de 'Rondbazuin' verschenen, de krant die bij mijn weten alleen in de wereld van Tom Carbon gelezen wordt. Uit deze speciale editie valt heel wat op te steken. Zo is er afdoende bewijsmateriaal dat Tom Carbon-verhalen, vooraleer ze op de lezer worden losgelaten, getest worden op proefdieren. Ook leren we dat Toms neus een doorsnee van vijf centimeter heeft, maar dat, naarmate Tom verder weg is, zijn hoofd groter wordt en zijn neus dus ook. De Rondbazuin voorziet ons van dit soort belangrijke kennis over Tom Carbon en over zijn schepers: **Laurent Letzer** en **Luc Cromheecke**. Hun ontwapenend puur gevoel voor humor en de uiterst efficiënte manier waarop ze de één pagina-grappen uitwerken, maken Tom Carbon tot wat hij is: bij vlagen opvliegend, zelfgenoegzaam, koppig en haatdragend, maar aldoor sympathiek. De situaties waarin Tom zich bevindt, de problemen waarmee hij zich geconfronteerd ziet: ze zijn altijd herkenbaar. Zijn reacties en zijn oplossingen zijn dat allerminst. Wanneer dat zo uitkomt zet Tom Carbon zelfs de natuurwetten naar zijn hand. 'Waar 'n Tom Carbon is, is een weg' merkt Toms neef treffend op, wanneer Carbon bij het barbecuen de heftige regenval trotseert en, weliswaar na een blikseminslag, toch een gare kip op tafel brengt. Er valt niet meer aan te ontkomen: Tom Carbon is een klassiek stripfiguur in de beste Vlaamse traditie.

SR

****

Zelie, Noord-Zuid

Cosey
Lombard 1994
ISBN 90-6421-977-X
Prijs f22,95 / Bfr.420
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Soms kiezen maatschappelijke organisaties voor de strip als medium voor hun boodschap. Zo heeft de Zwitserse Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp tekenaar/scenarist **Cosey** een strip laten maken die haar doelstellingen kan ondersteunen, namelijk het informeren over mensen uit andere culturen met hun dromen en wensen in hun 'struggle for life' (in plaats van het uitzichtloze beeld van het slachtoffer in Afrika), en het promoten van internationale solidariteit. Die strip is *Zelie, Noord-Zuid* geworden. En waarom ook niet op deze manier? Want het vertellen en uitbeelden van de geschiedenis van Zelie en de mensen uit haar jeugd, roept herkenning op. En helaas begint vaak pas bij herkenning het begrip tussen mensen te groeien, de basis voor solidariteit.

Zelie, Noord-Zuid is een strip zonder cynisme. Het is een oprechte strip waarvan de goede intenties afstralen. En dat is even wennen. Zo komen er geen 'foute' mensen voor in Zelie. Dat is niet zo raar, gezien de opdracht aan Cosey om het publiek voor te lichten over de activiteiten van de Zwitserse ontwikkelingsclub in Burkina Faso. Dat doet hij ook naar beste kunnen, want wie zijn strips kent, zal onherroepelijk op de eerste bladzijden van Zelie de sfeer proeven die zo kenmerkend is voor het haast etherische karakter van zijn verhalen. Toch kan Cosey niet verhinderen dat zijn mystieke teksten regelmatig hinderlijk onderbroken worden door de 'boodschap' van de opdrachtgever. De ontwikkelingswerker in het verhaal kan het niet laten om over zijn 'goede werken' te vertellen, hierin ondersteund door afbeeldingen van hardwerkende, voor zichzelf zorgende Burkinabés. Deze voorlichtende taak aan de (jonge) lezer doet aan als een stijlbreuk en dat is jammer voor het verhaal.

De 'boodschap' is echter wel gegoten in een sterke metafoor. We zien niet alleen Zelie, de zwarte vrouw uit Burkina Faso die op tienjarige leeftijd werd geadopteerd door Zwitsers, bij uitstek representanten van het afgesloten Noorden waarin buitenlanders van andere kleur vaker niet dan wel welkom zijn. Wij zien haar ook terugreizen van Noord naar Zuid, op zoek naar een jeugdvriendin die in het Zuiden is (achter)gebleven. De symboliek van de westerse rijkdom tegenover de Afrikaanse armoede is onmiskenbaar aanwezig wanneer de beide vrouwen elkaar ontmoeten. Uiteindelijk worden deze duidelijke – ook etnisch zichtbare – verschillen tussen de twee vrouwen beslecht door hun vriendschap, zoals ook Noord-Zuid verschillen door internationale solidariteit kunnen worden beslecht. In de slotfase weet Cosey Zelie te verzoenen met haar verloren gewaande achtergrond. Hierbij spelen de olifant en de verhalen en parabels – bij uitstek symbolen van Afrikaanse natuur en cultuur – cruciale rollen.

Ondanks de symboliek en de

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 96
2300 Turnhout (B)
Tel. 014-428829

Stripwinkel Sjors (Schaffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

typische 'Cosey-boodschap' die in het verhaal zit ('zoeken naar jezelf door te zoeken naar je wortels'), blijft *Zelie, Noord-Zuid* vooral een leerzame strip voor de jongere lezer. Ook heeft Cosey nog affiches in het Frans en Duits gemaakt voor scholen, waarin de ontwikkelingsproblematiek in lesvorm gegoten is. De uitgever heeft er helaas niet voor gezorgd deze ook in het Nederlands beschikbaar te stellen.

AD

***

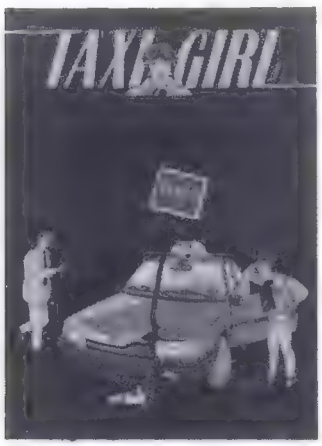

Taxi girl 1: Bent u vrij?
De psy 2: Vertel me alles!
Sammy 31:
Foezel en blauwe bonen

Laudec & Cauvin (Taxi girl)
Bédu & Cauvin (De psy)
Berck & Cauvin (Sammy)
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1684-3 (Taxi girl)
ISBN 90-314-1709-2 (De psy)
ISBN 90-314-1697-5 (Sammy)
Prijs ƒ 8,95 / Bfr. 165 per deel
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Dupuis' gouden kalf **Raoul Cauvin** heeft net weer een nieuwe reeks uit zijn mouw geschud. Zijn ploeg moppentappers heeft nu komische voorvalletjes rond een vrouwelijke taxichauffeur verzameld. Hoe houdt zij zich staande in een mannenwereld? Hoe bijt zij van zich af bij al te voortvarende klanten? Wat heeft zij aan haar engelbewaarder in de vorm van een keffend mormel? De vrij vlakke anekdotes worden pagina's lang uitgesmeerd. Waar is de tijd van de korte en bondige grappen? **Roba** en **Franquin**, waar zijn jullie? Cauvin heeft er een handje van om korte situaties uit te spinnen over verschillende pagina's. Daardoor krijg je bij het lezen snel het gevoel dat je gewoon aan het lijntje wordt gehouden. *Stefan, Sjaak, Cupido, Vrouwen in 't wit* en *G.Raf Zerk* zijn allemaal uitgesproken en duidelijke karakters, maar net dóór die duidelijke afbakening van hun karakters – die meteen een beperking inhoudt – vervalt Cauvin te rap in herhaling. Te vaak duiken uitgemolken clichés op.

Iedere nieuwe Cauvin-reeks begint sterk. Fair is fair. Zo ook *Taxi girl*. De humor is niet zo agressief als bij *Stefan* (ook getekend door **Laudec**), en de tekenstijl is minder vrijblijvend dan bij *De gieren* (**Glem**) of bij *G.Raf Zerk* (**Hardy**). De gags zijn beschaafd, de grafisch lijnvoering gedisciplineerd en de humor subtiel. Al met al dus een prima album maar hoelang blijft dit beperkte thema sterke albums opleveren? Want seksistisch is het niet, feministisch evenmin, hilarisch al helemaal niet. Wat dan wel? Braaf. Meeslepende, overrompelende humor of forse gags zijn hier dus niet aanwezig ... Dit concept is te weinig gespierd maar ook weer niet vrouwelijk genoeg.

Taxi girl is een reeks die iets te vroeg het levenslicht zag, daardoor te zwak was en met een reeks ingrepen in leven moet worden gehouden. Een Cauveusekindje, zeg maar.

Ook *De psy* leidt aan zuurstofgebrek en heeft voortdurend pampering nodig. Af en toe zit er een gezonde oprisping in, maar meestal blijft het huilen met de pet op. De tekeningen van **Bédu** zijn best pittig en gedreven – dat heeft-ie eerder al bewezen in *Ali Bamba* en *Clifton* – maar de scenario's hebben een zorgwekkende polsslag. De grollen liggen in het verlengde van *Vrouwen in 't wit* (**Bercovici**). Het gegeven van de psychiater die nog gekker is dan zijn klanten is zo oud als de weg naar Kralingen en hopeloos achterhaald ... en dan gaat Cauvin daar een stripreeks omheen bouwen! Dat kan alleen maar flauw worden. *The silence of the lambs* of *The excorsist* gebruiken als uitgangspunt voor een gag is niet mis, maar dan moet het wel ergens heen leiden. Paranoia is een tè voor de hand liggend gegeven. En voetbalgekte en mannetjes-die-denken-datze-een-kanarie-zijn (en daarom uit het raam springen) halen het bedroevende niveau van de gestoorde met de trechter op zijn kop. Eigenlijk gek dat die nergens opduikt. Armoe troef, dus.

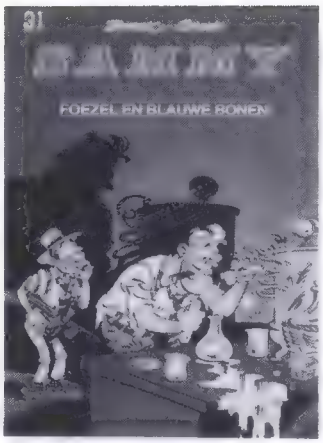

Een zeldzame uitzondering daarop is *Sammy*: een voortkabbelende reeks die een vaste waarde in de stripwinkels is geworden. Ieder nieuw album heeft zijn vaste schare afnemers. Dupuis blij, de boekhandelaars blij en de lezers ook. Het nadeel met gevestigde waarden is dat mensen-die-menen-datze-hun-mening-over-strips-moeten-spuien de stripklassiekers nog nauwelijks de moeite waard vinden. De boeken van dauerbrenners zijn nooit echt slecht (en ook nooit echt goed), dus zijn ze – volgens critici – niet meer de moeite om onder de aandacht te brengen. Fout. *Sammy* heeft altijd sterke punten. Het vorige album *Lijfwachten op hoge hakken* was een hilarisch album, uitbundig en heel sterk.

Dit nieuwe deel – het eenendertigste en trouwens het laatste van **Berck** – is een minderwaardige afsluiter van een leuke parodiereeks. Het is een aaneenrijging van losse grapjes die pointe missen. De flarden vallen erg op omdat ze meestal bovenaan links op de pagina's beginnen. Dat maakt van *Foezel en blauwe bonen* eerder een gagstrip dan een volledig verhaal. Berck had meer verdiend. Ik hoopte dat hij een ijzersterk punt achter Sammy zou zetten. Zou het eens te meer te wijten zijn aan de overproduktie van scenarist Cauvin? Het is een beetje ontgoochelend dat de zwanezang van één van de meest Bruegheliaanse tekenaars een slag in het water is. Leuvenaar Berck, die samen met **Sleen**, **Vandersteen** en **Jean-Pol** tot een aparte categorie tekenaars behoort wat nonchalance betreft, had beter verdiend. Deze rastekenaar maakte reeksen als *Pechvogel* (over een Parijse taxichauffeur) en *Hansje* (over een trommelaar in het leger van Napoleon). Na zijn Kuifje-debuut *Mulligan* pakte hij in de Gazet van Antwerpen uit met *Lombok & Gurdjeff*, op scenario van **Daniël Jansens**. Drie albums werden gemaakt en daarna kwam Dupuis met *Sammy*. Met verhalen van Cauvin.

De reeks had zijn spreekwoordelijke ups en downs. Net zoals het langlopende *De Blauwbloezen* (eveneens van Cauvin, samen met **Lambil**). Nu Berck echter als tekenaar afhaakt, ben ik benieuwd naar het volgende album. De onevenwichtige humor zal wel worden voortgezet, maar wat zal er van de tekeningen worden? Estafetteloper **Jean-Pol** heeft een zelfde beperkte tekenstijl. Hij neemt de reeks over. Met een aantal stereotiepe houdingen, gezichtsexpressies en camerastandpunten weet hij normaliter vaart te maken. Veel knappe vondsten, artistieke hoogstandjes of verrassende invallen zijn er niet te vinden geweest in andere reeksen van Jean-Pol, zoals *Bi-Bip, Annie & Peter, Kramikske* of *Samson*, maar het gaat vooruit. En dat is nu net wat Sammy nodig heeft.

AL

** (Taxi girl)
* (De psy)
*** (Sammy)

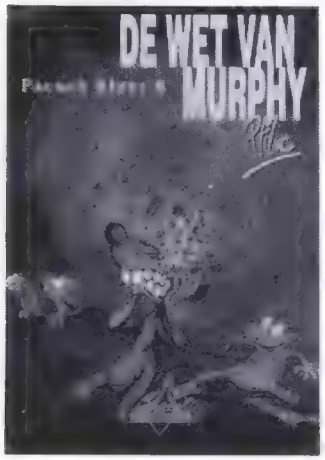

Pacush Blues 8:
De wet van Murphy

(Collectie Delta 34)
Ptiluc
Oranje 1994
ISBN 90-6661-231-2 (h.k.)
ISBN 90-6661-232-0
Prijs ƒ26,95 / Bfr.450 (h.k.)
ƒ11,95 / Bfr.199
(56 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

De wet van Murphy stelt dat wat mis kàn gaan, ook mis gáát. En in de moderne samenleving kan er heel wat onherroepelijk fout gaan. Maar ook in het klein, bij voorbeeld in de relatie tussen **Ptiluc** en zijn uitgever is er veel misgegaan. Dat oud zeer vormt het centrale thema van dit album. Al heeft Ptiluc eem lange aanloop nodig om tot de kern te komen.
Het verhaal begint in een nucleair winterlandschap waar een handjevol ratten probeert te overleven. Deze antropomorfe diertjes en hun niet eens zo denkbeeldige omgeving vormen het tableau vivant waaraan Ptiluc zijn pessimistische kijk op de mensheid weerspiegelt. Nadat de mensheid zichzelf uitgeroeid heeft, vervallen de spaarzame overlevenden weer snel in hun oude gedrag. Doelloos zwerft het ongedierte rond en deinst er niet voor terug elkaar koud te maken om er zelf beter van te worden. Tussen de bedrijven door wordt er liefdeloos gecopuleerd en onafgebroken gefilosofeerd.
Met een eindeloze litanie van holle frasen maakt Ptiluc de lezer deelgenoot van zijn opvattingen over het menselijk tekort. Daar is echter evenveel samenhang in te ontdekken als in het volstrekt stuurloze scenario. Pas na zo'n goede dertig pagina's gaat Ptiluc zijn hart eens echt goed luchten. Er volgt een stevige scheldkanonnade tegen een uitgever (gesymboliseerd door een vette pad) die zich rechtens een wurgcontract eerst de pennevruchten en daarna het scheppingsvermogen van de verteller toeëigent.
Ondanks het warrige en onsamenhangende verhaal moet men Ptiluc nageven dat hij thema's aansnijdt die maar weinig stripmakers aandurven. Zijn onverbloemde uithaal naar op winst beluste uitgevers zal veel auteurs uit het hart gegrepen zijn. Al zal het bij zijn broodheren niet in goede aarde gevallen zijn. Bovendien is het ongebruikelijk om in strips zo overdadig de donkere kant van de mensheid te memoreren. Met zijn tekeningen weet Ptiluc een onheilszwangere sfeer te creëren die uitmuntend past bij zijn zwartgallige wereldbeeld. De smerige ratten en het rottende vuilnis druipen bijna van de pagina's. Het is niet vreemd dat Ptiluc een kleine maar trouwe schare liefhebbers heeft gevonden.

TB

**

Thaneros 3: Falko

Larnoy & Carré & Parent
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1685-1
Prijs ƒ8,95 / Bfr.165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

In de cyclus *Thaneros* verdwalen de hoofdpersonages Harold en Hanna in een onbestemd landschap. Volgens een mysterieuze figuur Majordomus kunnen zij dit universum alleen verlaten door binnen zeven dagen de stad Thaneros te bereiken en aldaar een raadselachtige formule uit te spreken. Ook in het derde deel – *Falko* – gaat deze zoektocht niet over rozen en komen onze helden voor zware beproevingen te staan.
Falko is een prachtige episode in de *Thaneros*-cyclus, mede door het fantastische tekenwerk van **Eric Larnoy**. Met grote visuele verbeeldingskracht weet hij een geheel eigen wereld te scheppen

vol bizarre figuren en onheilspellende plaatsen. Wie nog nooit in het ondergrondse Venetië is geweest dient voor een goede kennismaking beslist dit album aan te schaffen.
Het scenario van **Claude Carré** en **Denis Parent** is doorspekt met subtiele humor, behoorlijk wat geweld en een vleugje erotiek. Veel raadsels zullen ongetwijfeld in het laatste deel – *De circel van het lot* – opgehelderd worden. Naar het verschijnen van dit deel zie ik in ieder geval uit.

LB

***

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

****** grote klasse!**
***** goed**
**** redelijk**
*** slecht**
o abominabel

ATTENTION FAN-BOYS AND GIRLS! IT'S TIME FOR YOU TO DISCOVER THE ASTOUNDING MEGA-VERSE KNOWN AS...
Strips - Comics - Games - Zeefdrukken
Yendor
Korte Hoogstraat 16, 3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10 Fax 010 - 411 38 54

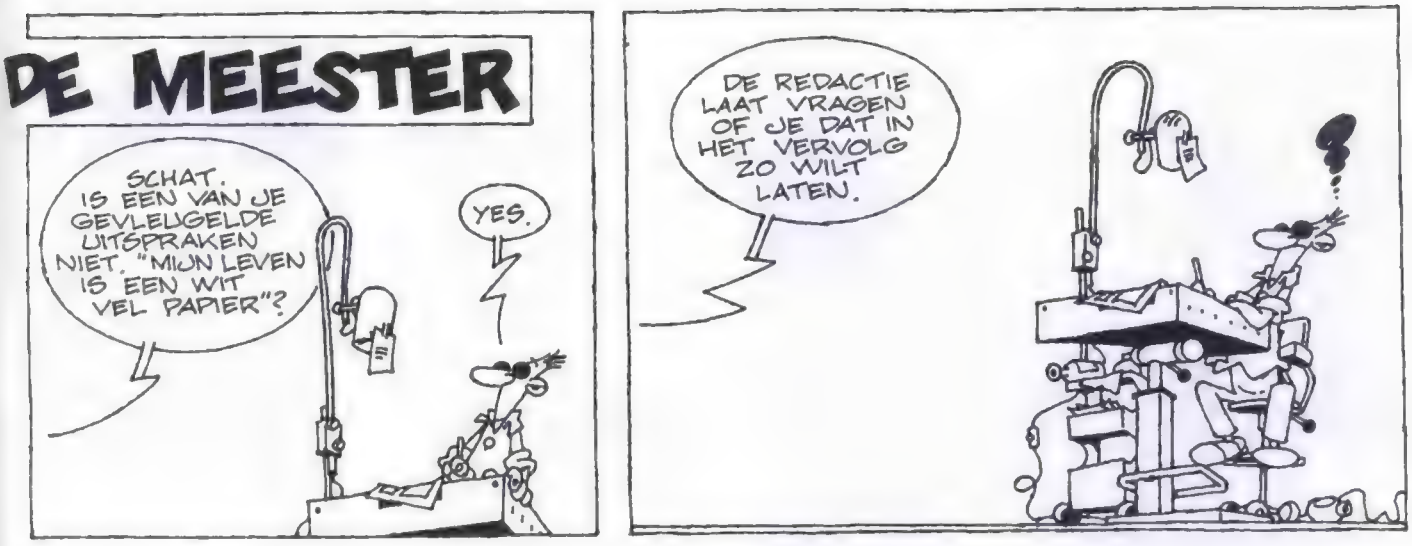
DE MEESTER
SCHAT. IS EEN VAN JE GEVLEUGELDE UITSPRAKEN NIET, "MIJN LEVEN IS EEN WIT VEL PAPIER"?
YES.
DE REDACTIE LAAT VRAGEN OF JE DAT IN HET VERVOLG ZO WILT LATEN.

VIDEO

Sneeuwwitje en de zeven dwergen

Buena Vista 1994
Bestelcode 3152416
Prijs f 44,95 / Bfr.899
(80 minuten, Alle leeftijden)

Disney-films zijn nooit bedoeld voor kinderen. *Sneeuwwitje* stelde meteen die norm en sindsdien werd daar zelden van afgeweken. *The fox and the hound* was flets en *Aladdin* was voor tieners bedoeld, maar de meeste Disney-klassiekers moeten het hebben van een mix van humor, romantiek en spanning. Net die spanning maakt een aantal prenten niet echt geschikt voor kleine kinderen. En deze trendsetter uit 1937 opent meteen eng. Het romantische 'spiegeltje, spiegeltje'-fragment is huiveringwekkend. Het typeert dan ook van meet af aan de verachtelijke koningin. Sneeuwwitjes moeder is dan wel een sterk karakter maar de film wordt braaf gehouden door het extreem-naïeve Sneeuwwitje. Karakters met een goede inborst zijn echter nooit beklijvende helden. Het verhaal is één grote metafoor en is flinterdun. De humor komt van de uitgesproken typische trekjes van de dwergen, de romantiek van de prins en de charme van de dieren uit het bos.

En Sneeuwwitje is niet alleen erg zoet, ze loopt ook op die kenmerkende overgeacteerde manier uit de dertiger jaren. Actrices als **Vivian Leigh** en **Greta Garbo** haalden hun dramatiek uit hun overdreven theatrale houding. Dit uitvergrootte gedrag werd ook gebruikt door de spelers die model moesten staan voor de menselijke figuren uit *Sneeuwwitje*. Die zijn namelijk overgetekend uit gespeelde live-action-fragmenten.

Dat geeft ze eveneens een bravere souplesse dan pakweg Belle, Ariël of Jasmine. De pasteltinten en de opvallende aanwezigheid van bloemen en dieren geven het geheel iets zachts. Enkele van de angstaanjagende scènes zijn in dieppaars, gifgroen of zelfs gitzwart. Het contrast is groot en brengt het geheel wat uit zijn evenwicht. Recentere Disneyfilms zijn vaak beter uitgebalanceerd. Veel aandacht gaat ook uit naar lange muzikale fragmenten of eindeloze sfeerschepping. Bevorderlijk voor de vaart in de film is dat niet. Dat maakt *Sneeuwwitje* vooral een oogstrelende film, maar in de context van tegenwoordig geen entertainment. Het was een revolutionair project en een absoluut meesterwerk maar ondanks het opfrissen van de kleuren is het eindresultaat gedateerd.

De onschuld van Sneeuwwitje wordt in één van de eerste scènes neergezet met het deuntje *Het wenslied/Het meisje waar ik van hou*, een lief liedje dat echter niet zonder slag of stoot Walt Disneys goedkeuring kon wegdragen. Het componeren van de muziek voor deze film liep niet van een leien dakje. De liedjes werden geschreven door **Frank Churchill**, **Paul Smith** en **Leigh Hatline**. Talrijke pogingen werden door de baas afgekeurd. Hij wilde dat de liedjes het verhaal meevertelden, wat kenmerkend is voor een musical. Met die muziek ging Disney regelrecht in tegen de gangbare Hollywoodpraktijken. Het was in die tijd de gewoonte om de muziek volledig los van het verhaal te gebruiken. Acht van de 25 gecomponeerde liedjes werden uiteindelijk geselecteerd voor *Sneeuwwitje en de zeven dwergen*. Ze werden voor de video in het Nederlands volledig opnieuw ingezongen.

Ook de dialogen zijn niet de originele stemmen uit die tijd. Schrik dus niet als u Bert en Ernie uit *Sesamstraat*, of **Beatrix Potter** uit de *Pete the Rabbit*-video's hoort langskomen. Vooraanstaande Nederlandse stemartiesten als **Paul Haenen**, **Wim Schippers** en **Bernadette Kraakman** werden ingehuurd om de nieuwe liedjes en dialogen te doen.

Vlaams ingesproken Disneyfilms lijken niet haalbaar te zijn. De Nederlandse markt is beduidend groter dan de Vlaamse, vandaar dus het geringe aandeel van als-raar-ervaren Vlamingen in Nederlandse dubbings.

Uitzondering op die regel is de inbreng van **Nolle Versijp**, die de vader van Jasmine uit *Aladdin* doet. En in de nieuwste Disney-bioscoopfilm *De leeuwekoning* lipt **Door Van Boeckel** (van hitreeksen als *Het Liegebeest*, *Familie* en *De familie Backeljau*) het wrattenzwijn Pumbaa, terwijl **David Verbeeck** (Suske uit de *Suske en Wiske*-musical) de stem van Timon de meerkat op zich neemt. Deze drie personages zijn echter karikaturen die best wel belachelijk mogen klinken, volgens de Nederlandse mentaliteit.

In de *Sneeuwwitje*-video komen hoofdzakelijk acteurs van boven de grote rivieren voor, zoals **Jules Croiset**, **Coen Flink** en **Harrie Geelen**. De synchronisatie van *Sneeuwwitje* is dus Nederlands, maar gelukkig niet in Randstad-Hollands met zware accenten.

AL

***

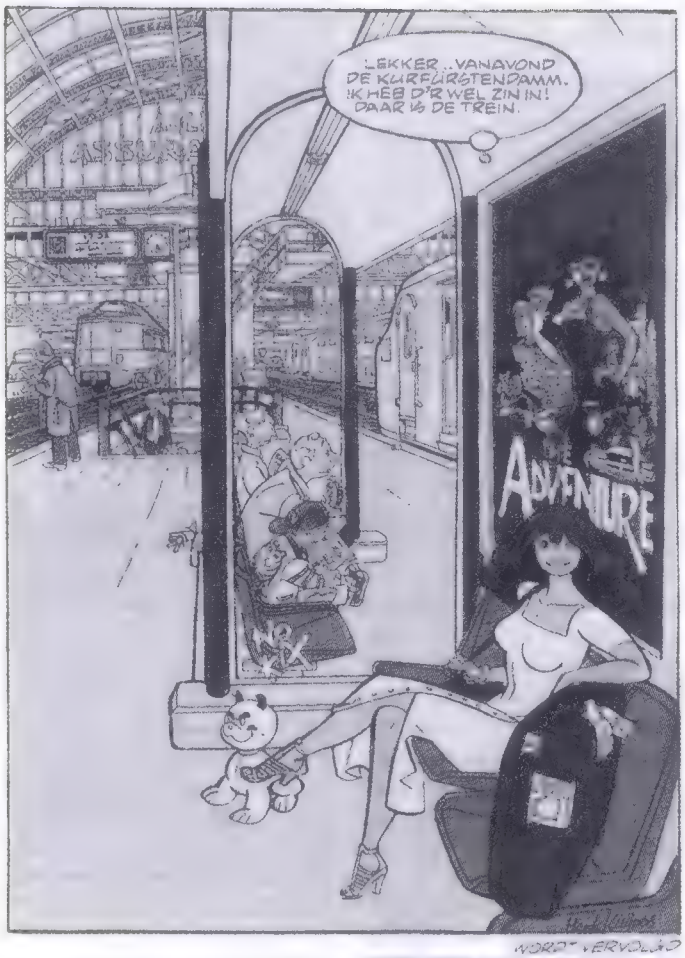

Franka in duplo

Even wat trivia. Herinnert u zich nog de cover van **Henk Kuijpers'** Franka van Stripschrift 270?
Zes maanden na het verschijnen van dat nummer duikt de tekening plotseling op in Veronica-blad 42 van 15 oktober 1994. Rechts onderaan plaat 25 van het nieuwe *Franka*-verhaal *De dertiende letter* is de tekening hergebruikt met één kleine aanpassing. De trein naar Schiphol vertrekt nu om 17.32 uur in plaats van 9.32 uur.
Kuijpers beweert dit zeker niet vooraf te hebben gepland, maar gezien de krappe deadlines kwam het hergebruik van de tekening hem waarschijnlijk niet geheel ongelegen.

AvO

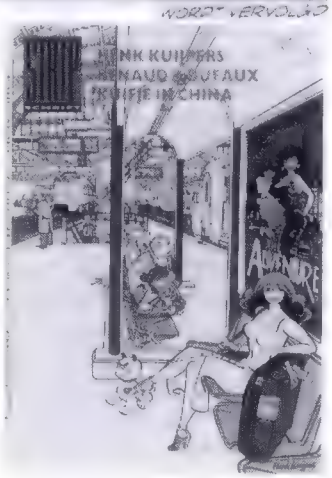

Greenpeace

Sinds eind november ligt het Greenpeace-stripboek *Het chloorcomplot* in alle erkende boekhandels.
Met deze strip, gemaakt door **Richard van der Pol** (tekeningen) en **Harry Jansen** (scenario), wil Greenpeace de gevaren van chloor onder de aandacht van een groot publiek brengen. Daarnaast worden in het album ook milieuvriendelijke alternatieven voor chloor behandeld. Het stripalbum past in een landelijke actie die Greenpeace momenteel tegen het gebruik van chloor voert.
In *Het chloorcomplot* werken Linda en Peter, de twee hoofdpersonen van het boek, mee aan een Greenpeace-actie tegen het transport van chloor per trein. Tijdens de actie ontspoort de chloortrein, en de politie beschuldigt Greenpeace van sabotage. Aangezien Greenpeace geen geweld gebruikt, gaan Linda en Peter op zoek naar de werkelijke daders en raken zij verstrikt in een spannend avontuur.
Het boek, dat Greenpeace in samenwerking met KBU Uitgevers uitbrengt, kost *f*12,50 / Bfr.250. Van ieder verkocht exemplaar gaat *f*1,50 / Bfr.30 naar de Greenpeace-chloorcampagne.

RS

Atlas van denkbeeldige landen

In 1981 werd in Grenoble Dauphylactère opgericht, een vereniging van stripliefhebbers. In 1983 begonnen zij het fanzine Bulles Dingues te maken. Tien jaar later lanceerden zij de collectie *Mosquito*.
In deze reeks worden heuse boeken van de hand van de eigen medewerkers uitgegeven. Volgens hoofdredacteur **Michel Jans** is deze verschuiving van tijdschriften naar boeken een gevolg van de ontwikkeling van de auteurs. In de loop der jaren hadden zij hun oeuvre zowel kwantitatief als kwalitatief uitgebreid. Zozeer zelfs dat een periodiek te weinig ruimte bood.
Eén van deze auteurs is **Jean François Douvry**. In samenwerking met *Mosquito* heeft hij onlangs bij uitgeverij Phoenix het boek *Grand atlas des pays imaginaires* gepubliceerd. In dit 96 pagina's tellende en rijkelijk geïllustreerde werk op oblong-formaat poogt de schrijver een beeld te schetsen van de wereld die in strips geschapen wordt. Aan de hand van verwoede reizigers als Kuifje en Buck Danny probeert hij de geschiedenis en geografie van striplanden op de verschillende continenten in kaart te brengen en te typeren. Talloze stripmakers en striphelden passeren de revue. Al met al is het een ongebruikelijk werk geworden maar toch niet oninteressant. Al is het alleen maar vanwege de mooie vormgeving.
Info: Editions Phoenix, 11 rue Emile Zola, 38030 Grenoble Cedex 20, Frankrijk.

(TB)

(advertentie)

Te koop aangeboden:
Dick Bos, eerste 15 delen, alle deeltjes eerste druk (1941-1942).
Exemplaren niet apart te koop.
Hele serie in zeer goede staat verkerend. Prijs *f*1750.
Bel: Geert,
tel. (+31) 030-895568.

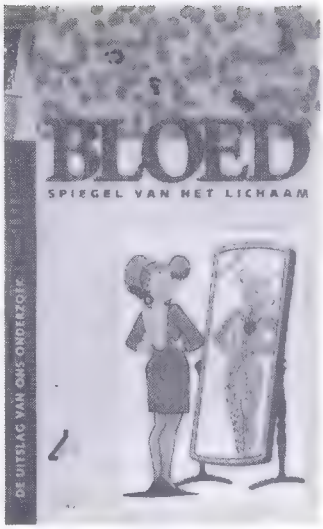

Bloed

De Nederlandse Vereniging voor Klinische Chemie heeft in samenwerking met de Vereniging van Medische Analisten de brochure 'Bloed, spiegel van het lichaam' uitgegeven. In deze brochure wordt het hoe en waarom van bloedonderzoek toegelicht. Niet erg interessant voor Stripschrift, ware het niet dat het pamflet verluchtigd is met illustraties van **Robert van der Kroft** die zijn Claire allerlei bloedproeven laat ondergaan.

TB

Studio Bajo

Gewoontegetrouw heeft Studio Bajo deze zomer een boekje uitgebracht waarin de voornaamste activiteiten van het afgelopen jaar op een rijtje worden gezet. In dit vierde jaarboekje wordt tevreden teruggekeken op het eerste lustrum van de studio dat eind 1993 gevierd werd met een speciale uitgave van *Jan Sandaal*. Maar **Bart van der Kraan** en **Joop Reichenfeld** hebben zich niet alleen met strips bezig gehouden. Er werden tekencursussen gegeven en vooral veel cartoons, muurschilderingen en plastieken gemaakt. Het meest opzienbarende is misschien wel dat Van der Kraan uitgenodigd werd om in Mexico City (!) karikaturen te tekenen op een handelsbijeenkomst.

Het boekje is rijkelijk geïllustreerd en is in de eerste plaats bedoeld voor geïnteresseerde bedrijven en instanties. Maar ook particulieren kunnen het boekje gratis toegestuurd krijgen, eventueel met de cursusbijlage.
Info: Studio Bajo, Jan Mosmanlaan 17a, 5237 BB 's-Hertogenbosch, (+31) 073-429404, fax (+31) 073-429474.

TB

Kuifje-kaarten

Nee, oplichting mag je het niet noemen. Opzettelijk achterhouden van informatie is waarschijnlijk een betere omschrijving.
Wat is er aan de hand?
Wel, in Sjosji 19 van 12 september (maar blijkbaar ook al eerder in VARA's TV-magazine) zit in het hart van het blad een folder waarmee 60 *Kuifje*-kaarten kunnen worden besteld. 'U hoeft niets anders te kopen' en 'Potverpillepap! Geweldig zeg, 60 kaarten voor maar 6 gulden!' zijn de oorlogskreten die u elders in de folder kunt lezen. Het blijk te gaan om een jeugdencyclopedie in kaartvorm met op de voorzijde van elke kaart een vraag met één of twee illustraties uit een *Kuifje*-verhaal en op de achterzijde het antwoord op de vraag. Voor een kind waarschijnlijk best een leuke manier om zich wat kennis toe te eigenen.
Na bestelling ontvangen de kopers een leuk geschenk (een velletje met drie Kuifje-stickers), een rekening en ... een verzoek om de rekening niet te betalen, want er bestaat de mogelijkheid tot het afsluiten van een zogenaamd voorkeursabonnement. Dit houdt in dat er een nieuwe set van 20 Kuifje-kaarten wordt verzonden, samen met 6 geschenken, te weten: een onmisbare opbergdoos, 18 handige tab-kaarten, een pin, een rugzak, een sleutelhanger en, welja, nog eens 20 Kuifje-kaarten. En dat alles voor de prijs van *f*9,90 (+ *f*4,90 verzendkosten) Dat is niet mis, zeg! Zo maar even totaal 100 *Kuifje*-kaarten voor *f*14,80! Daarna worden er ongeveer maandelijks 20 *Kuifje*-kaarten toegestuurd voor de prijs van *f*9,90 (+ *f*2,90 verzendkosten).
Toch maar even gebeld met uitgeverij Atlas in Huizen, die in Nederland uitgeverij Rencontre uit Lausanne (Zwitserland!) vertegenwoordigt, de uitgever van de *Kuifje*-kaarten.
100 kaarten voor *f*14,80 ... en al die mooie geschenken ... dat is geen geld. Hoe doet u dat eigenlijk? En hoeveel kaarten komen er totaal? En wat betekent dat eigenlijk: 'ongeveer maandelijks'?
De mevrouw aan de andere kant van de lijn is zeer behulpzaam en vriendelijk. 'Op dit moment hebben wij uit Zwitserland doorgekregen dat er 31 sets van 20 *Kuifje*-kaarten komen, maar dat kan nog best veranderen. En dat *ongeveer* maandelijks, ja, dat eh ... betekent eigenlijk ... elke drie en een halve week. En die 100 kaarten voor *f*14,80, dat klopt ook niet helemaal. Nee, ziet u, meneer, die eerste 60 kaarten vormen eigenlijk een selectie uit de echte setjes. U krijgt die kaarten dus nogmaals, en dan moet u er voor betalen, hihi.'

'Waarom dat er dan niet staat? Ach, meneer, dit verkoopt gewoon beter!'
Na doorvragen blijkt dat na twee zendingen kan worden overgestapt op een *ongeveer* driemaandelijkse zending van 60 *Kuifje*-kaarten voor *f*29,70 (+ *f*4,90 verzendkosten).
Rekent u even mee?
De eerste zending kost *f*6, maar die hoeft niet betaald, want die kaarten krijg je uiteindelijk dubbel. De eerste abonnementszending met kaart 1-20, de 20 extra kaarten (21-40) en de andere cadeautjes kost *f*14,80. De tweede en derde zending van 20 kaarten elk (41-60 en 61-80) kosten *f*12,80 per stuk. De vierde tot en met de twaalfde zending (81-620) kosten per stuk *f*34,60.
Het totaalbedrag voor 620 kaarten en de geschenken komt daarmee op *f*351,80. En misschien komen er uiteindelijk wel meer dan 620 kaarten, wie zal het zeggen? In ieder geval niet die mevrouw uit Huizen.
Is het daarmee oplichting? Nee, volgens de wet niet, maar na het lezen van bovenstaand rekenvoorbeeld bent u zich in ieder geval bewust van de kosten die uiteindelijk gemaakt moeten worden om de encyclopedie 'compleet' te krijgen. Aan u de keus!

AvO

Tardi in Snoecks

Eén maal per jaar verschijnt het magazine-achtige kloeke boekwerk *Snoecks*, met tal van reportages en artikelen over literatuur, beeldende kunst, film, foto, design, mode en ook strips en cartoons. In de editie van dit jaar staat een veertien pagina's tellend interview met **Jacques Tardi**. De fraai gedrukte illustraties – op de foto van de auteur na allemaal afkomstig uit reeds in het Nederlands vertaalde albums – nemen de meeste ruimte in. Het interview zelf is weinig diepgravend en niet meer dan een oppervlakkige kennismaking, waarschijnlijk enkel bedoeld voor lezers die nog nooit een artikel over, of een boek van Tardi hebben gelezen. Desalniettemin leest het artikel lekker weg en zet het de zaken duidelijk op een rijtje.
Boeiender is de bijdrage van **Joop Bromet** over de Oostenrijkse cartoonist **Gerhard Harderer**. Wellicht omdat de bijtende spotprenten van deze tekenaar uitnodigen tot beschouwingen over de maatschappij, politiek, de Oostenrijkse mentaliteit en de Tweede Wereldoorlog. Dit artikel is net zo mooi opgesierd met illustraties als het eerdergenoemde stuk van **Franc de Coene** over Tardi.

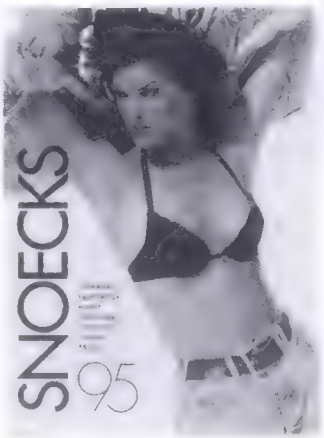

En verder wellicht nog van belang voor de stripliefhebber zijn de bijdragen over de regisseur van de speelfilm *Popeye* – **Robert Altman** – en de Italiaanse tekenaar **Umberto Brunelleschi** die een stripachtige stijl hanteert. *Snoecks 95* kost *f*24,90 / Bfr.498 en is verkrijgbaar in vrijwel iedere boekhandel.

HW

Castells

'Er is momenteel allicht geen enkel oeuvre zo weinig bekend als dat van **Richard Castells**.' Zo opent het persbericht van het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal waarin een expositie van het werk van Castells aangekondigd wordt. Deze Catalaan werd in 1955 in Barcelona geboren en heeft tot op heden inderdaad weinig bekendheid verworven. De reden voor het BCB om toch een expositie aan omvangrijke en diverse oeuvre te wijden is zijn 'resolute afwijzing van elk bestaand patroon'. Alle klassieke technieken van het beeldverhaal worden door deze Spanjaard vermeden. Castells is een minimalistisch tekenaar die desondanks een grote psychologische en narratieve lading aan zijn werk weet te geven door het gebruik van essentiële grafische elementen als vlekken, lijnen en kleuren. De tentoonstelling is tot en met 8 januari te zien in het BCB aan de Zandstraat 20 in Brussel. Open elke dag (behalve maandag) van 10 tot 18 uur.

TB

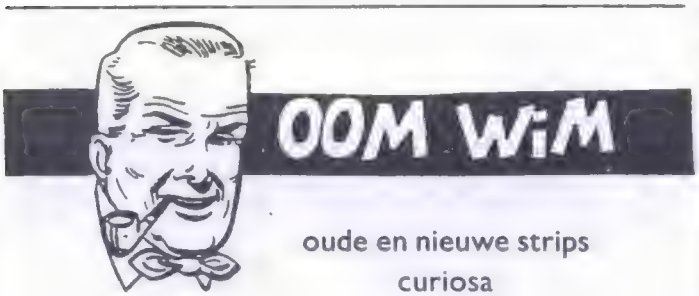

FOTO JAN SWINKELS

FOTO JAN SWINKELS

Suske en Wiske Musical

Vijftig jaar *Suske en Wiske*, dat geestelijk vader **Vandersteen** dit nog had mogen meemaken! Tijdens de receptie na de musical hebben we maar even het glas geheven. We voelden immers dat Willy nog nabij was.

Inderdaad, tot en met 8 januari kun je in de Stadsschouwburg te Antwerpen van de Suske en Wiskemusical gaan genieten. Het verhaal gaat over een revolutionaire uitvinding: de sterrentapper. Daarmee wil professor Barabas geheimzinnige krachten van de sterren opvangen en die gebruiken als milieuvriendelijke energie. De uitvinding is echter nog niet helemaal gereed.

Wiske, nieuwsgierig als altijd, kan niet wachten om het toestel uit te testen. Het hoeft dan ook nauwelijks gezegd: hier loopt het grondig fout en er gebeuren vreselijke dingen. Om Wiske en Schanulleke te redden, moet de rest van de bende op speurtocht door tijd en ruimte. Het brengt hen in het Oude Egypte, Mexico en het Verre Oosten waar ze gevaarlijke avonturen beleven. Naast alle moeilijkheden moeten ze overigens nog rekening houden met Krimson, die de kans ruikt om de macht over de wereld te grijpen. Ondertussen blijft het ook thuis bij de achtergebleven professor Barabas niet stil. Sidonia beleeft er de tijd van haar leven. Ze is immers verliefd geworden op de nieuwe assistent van de professor. Na vijftig jaar van wachten wordt haar liefde nu eindelijk beantwoord. Of is dit maar schijn?

De musical telt acht hoofdrollen. Suske oftewel **David Verbeeck** blijft de bezorgde aangever. **Hilde Vanhulle** zet een stralende spring-in-'t veld van een Wiske neer. **Ronald Van Rillaer** heeft als Lambik uiteraard een hoge dunk van zichzelf, maar zijn zelfingenomenheid is goed gedoseerd. **Alex Willequet**, de schoonzoon van wijlen Vandersteen, is geknipt voor zijn rol van Barabas en ook **Dirk Bosschaert** kwijt zich prima van zijn Jeromtaak. Maar dè glansrol is weggelegd voor **Aimé Anthoni** alias Sidonia. Dit is theater op topniveau. Sidonia is zo weggelopen uit de strip, letterlijk 'ten voeten uit'. Ook klasse is de dubbelrol van **Guido Naessens** die zowel Krimson als Knosmir speelt. Een echte slechterik kortom. Wie de Sus en Wismusical met de ogen van een kind bekijkt, zal op het puntje van de stoel zitten. Daar zorgen de talloze technische effecten wel voor. De decors zijn adembenemend, duiken op uit de bühne, verdwijnen weer, krijgen een andere invalshoek of worden aangevuld dan wel weggevlakt. Kortom, visueel staat het stuk sterk.

Ook het scenario heeft alle ingrediënten van een spannende strip maar toch schort er hier iets. Want de Sus en Wismusical mist hier en daar behoorlijk wat vaart. Ik denk daarbij aan de scène waar Suske op onderzoek gaat in de piramide. Ook in de scène met de schitterende draak zijn kansen gemist.

Overigens was ook de costumering ronduit van hoog visueel niveau. En wat de muziek betreft heeft de musical al een verlengstuk gekregen, want alle liedjes – vlotte meezingers van **Jean Blaute** en **Jan De Vuyst** – zijn verschenen op CD (distributie Polygram).

Kortom, mits hier en daar een technisch foutje kan worden weggewerkt en het tempo wordt opgeschroefd, is dit een overdonderend succesvolle produktie van Show Projects geworden. Er zijn inmiddels reeds meer dan 55000 kaarten verkocht en de reserveringslijnen zijn nog dagelijks overbelast. Wie nog wil gaan kijken, raden we daarom aan het nieuwe reserveringsnummer te draaien: (+32) 03-2273747.

Nog veel plezier!

JW

Suske en Wiske-reisgids

In het novembernummer van De Kampioen, het verenigingsblad van de ANWB, staat het artikel 'Met Suske en Wiske door België', van **Adriaan Huigen** en **Gerard van den Ende**.

Hierin stellen de auteurs een reisgids door België samen aan de hand van *Suske en Wiske*-verhalen. Het gaat dan om verhalen die zich in Belgische plaatsen afspelen en waarin nauwgezette tekeningen van gebouwen en voorwerpen staan die nu nog terug te vinden zijn. De volgende plaatsen worden behandeld, met tussen haakjes het bijbehorende *Suske en Wiske*-album: Antwerpen (*De raap van Rubens*), Rupelmonde (*De Hellegathonden*), Temse (*Tazuur en Tazijn*), Oostduinkerke (*De bonkige baarden*), Kortrijk (*De zwarte madam*), Beersel (*De schat van Beersel*), Brussel (*De kleine postruiter*), Redu (*De stervende ster*) en Han-sur-Lesse (*Het kristallen kasteel*).

Wie geen lid is van de ANWB heeft hoogstwaarschijnlijk wel een familielid, vriend, kennis of collega die dat wel is. En anders kun je het altijd nog zelf bij de ANWB proberen: (+31) 070-3147147 (redactie Kampioen).

RS

Bodoni

Van **Paul Bodoni** is lange tijd niets vernomen. Maar hij is terug. Voor Taptoe ditmaal, waarin vanaf het eerste nummer van de nieuwe, 76e (!) jaargang het verhaal *Toika en de ontbrekende schakels* verschijnt.

Het is een avontuur over het trolletje Toika, dat spannende avonturen beleeft in een woud vol vreemde wezens. Niet zo vreemd gekozen van Bodoni, omdat hij zelf in Zweden woont. Duidelijk is dat van zijn tekenwerk nog steeds die mysterieus-sprookjesachtige sfeer uitgaat. Een uitstekende opvolger van **Fred Julsing**, die in de

HE TOIKA MEISJE MAG DRULL GOEPIE PROEVEN ?
JA ? OH DAT ZO LEKKER RUIKT
APJE-NAAR JA
JA!
JA!
EEN HAPJE
JAAA!
BERGTROLLEN STAAN IN DEZE STREKEN BEKEND OM HUN VRESELIJKE HONGER, MAAR OPZE HIER SLAAT ALLES
EEN HAPJE, JAJAJA!
NEE DRULL! STOP!
GRRR
TOCH HAD DRULL ZIJN WOORD GE-HOUDEN DUS TOIKA HIELD ZICH IN !
PAUL BODONI

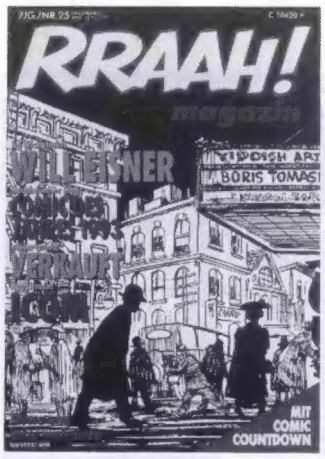

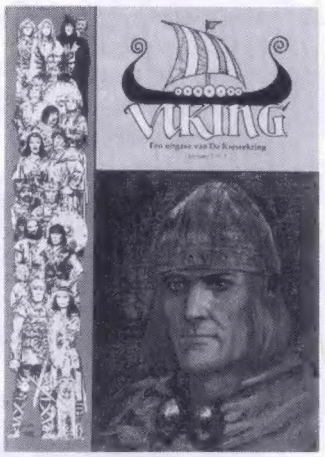

vorige jaargang enigszins teleurstelde met *Pietsie & Pop en de zonen van O.*
RS

Stapeltje secundair

Rraah! 23 t/m 28.
Nummer 23 bevat naast de gebruikelijke nieuwtjes en albumrecensies een uitgebreid artikel over **Art Spiegelman**, een bijdrage over bescherming van albumtitels (met als voorbeeld de doublure *Het olifantenkerkhof*, een titel die zowel in de serie *Tiger Joe* als in de *Freddy Lombard*-reeks werd gebruikt) en wat informatie over lokale Duitse grootheden.
Michel Blanc-Dumont staat in de schijnwerpers in nummer 24. Verder is dit nummer grotendeels gevuld met informatie over de Comic-Salon in Hamburg.
In nummer 25 aandacht voor onder anderen **Will Eisner** en **Carl Barks** (één van zijn Duck-strips werd uitgeroepen tot 'Album van het jaar'). Verder uiteraard veel nieuws.
In nummer 26 opnieuw aandacht voor **Barks**, maar ook voor **Cosey** en voor de groep *Traumtänzer* die de theaterversie van de oude strip *Sigurd* dit jaar op het podium bracht. (AvO)
In nummer 27 staat onder andere een voorbeschouwing op de Comic-Salon van Erlangen die in juni plaats vond. Daarnaast is er ook nog aandacht voor de zestigste verjaardag van *Donald Duck*, de Duitse tekenaar **Martin Pfaender**, historische strips en **Francis Bergèse**. (HW)
Nummer 28 van dit driemaandelijks verschijnende tijdschrift staat ook weer vol lezenswaardige bijdragen. Een greep: een artikel over **Leone Frollo**, Italiaanse tekenaar van erotische strips, een interview met **Junko Iwamoto**, de vrouw die in Duitsland Manga-tijdschriften importeert en een interview met de Duitse tekenaar **Haimo Kinzler** (van de strip *Wüttner*). Ook is er een korte kennismaking met ZozoLala ('das holländische Blatt (...) neben der in Deutschland vielleicht bekannteren Stripschrift', aldus de inleiding). (RS)
Info: Eppendorfer Weg 67, 20259 Hamburg, BRD.
Sarjainfo 84.
De cover is gemaakt door de Finse tekenaars **Jukka Murtosaari** en **Karl Kohonen**. Zij werkten ooit voor de Walt Disney Studio's en vertellen hun verhaal in dit speciale Donald Duck-nummer, net als de inmiddels zelfstandige tekenfilmmaker **Don Bluth**. Daarnaast nog een artikel waarin het leven in Duckstad wordt vergeleken met de filosofie van **John Locke** en de grondwet van de Verenigde Staten. (HW)
Info: PL 927, 00101 Helsinki, Finland.
Viking 2 en 3/4 1994.
In nummer 2 mijmert **Matena** verder over Kresses oeuvre, staan opnieuw veel tekeningen van *Het Rode Wild* en wordt begonnen met de voorpublikatie van de Kresse-biografie van **John Wigmans**. (AvO)
Nummer 3/4 is een tot in de puntjes verzorgd (afgezien van het ontbreken van een inhoudsopgave) dubbelnummer van de Kressekring. Met daarin het onvermijdelijke antwoord op **Daalders** zelfkritiek in Stripschrift 272, een beschouwing over Eric en Arthur, mijmeringen van **Matena** en meer lezenswaardigs voor de liefhebber. (TB)
Info: Postbus 85765, 2508 CL 's-Gravenhage.

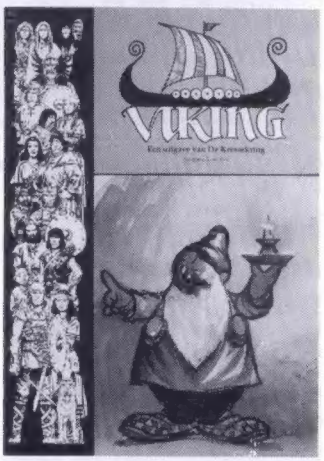

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030-311461
Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

FOR JUST A MOMENT AS HE STARED DOWN INTO THE PIT, GEORGE GIBREE FELT AS IF THE GANGLIA MOORING HIS BRAIN WERE BEING RIPPED LOOSE.
HE WRENCHED HIS GAZE FROM THE IMPOSSIBLE TITAN, STRETCHED OUT, FILLING THE THIRTY-FOOT-LONG GRAVE.
IN THE ORCHARD THERE COULD BE HEARD THE SOUNDS OF INSECTS, A FEW BIRDS...
...AND THE WHIMPERING OF GEORGE GIBREE.
CHILDREN, PLAYING IN THE ORCHARD, SAW IT, AND THE WORD SPREAD THROUGH TOWN--
--AND BY STRINGER TO A FREE-LANCE WRITER WHO DID OCCASIONAL HUMAN-INTEREST PIECES FOR THE PROVIDENCE JOURNAL.
THE ITEM WAS SMALL WHEN PUBLISHED, BUT IT WAS THE BEGINNING OF OCTOBER AND THE WORLD WAS QUIET.

Gary Gianni tekent *On the Slab* van Harlan Ellison.

Dream Corridor

Harlan Ellison is een omstreden persoon. Hij kan *Gary Groth* van The Comics Journal tot zijn persoonlijke vijanden rekenen en schrijver *Charles Pratt* vond het zelfs nodig een Victims of Ellison-groep op te richten voor mensen die door Ellison onheus behandeld zijn.

Dit alles neemt niet weg dat Ellison een verdienstelijk schrijver is. Hij heeft meer dan 60 boeken geschreven, zo'n 1700 korte verhalen, essays, artikelen, columns en film- en televisiescripts, hetgeen hem legio prijzen opleverde (onder andere 8 Hugo Awards, 3 Nebula's, British Fantasy Awards enzovoort). Zijn laatste korte verhaal – Mephisto in Onyx – is voor 250.000 dollar verkocht aan filmmaatschappij M.G.M. Hij werkte mee aan The Twilight Zone, Outer Limits en schreef de meest populaire Star Trek-episode: The City on the Edge of Forever. Kortom, Ellison heeft zijn sporen verdiend.

In stilte wordt al twee jaar gewerkt aan een stripreeks naar aanleiding van Ellisons werk. Onder de titel Harlan Ellisons Dream Corridor zal bij Dark Horse een special verschijnen waarin een aantal adaptaties van zijn werk staat. In de 48 pagina's tellende special staan onder meer Quicktime, Rat Hater en If this be Utopia. In het voorjaar zal een maandelijkse serie starten. De bewerkingen zijn van de hand van onder anderen *Len Wein*, *Faye Perozich*, *Pat Broderick*, *Doug Wildey* (inmiddels gestorven), *Michael T. Gilbert*, *Phil Foglio*, *Gary Gianni* en vele anderen. Prijs van de special is $4.95. Dark Horse heeft met dit project een auteur van naam binnengehaald, maar dat garandeert nog geen succes. Zo is Marvels *Clive Barker*-lijn inmiddels gestopt en ook Topps beet in het zand met zijn *Ray Bradbury*-stripreeks.

Rocketeer

Dave Stevens is een buitenbeentje in de stripwereld. Gezien 's mans produktie kun je hem nauwelijks een stripmaker noemen. Toch heeft hij met zijn creatie The Rocketeer heel wat bewondering geoogst. Dat Stevens geen broodtekenaar is moge duidelijk zijn. Meer dan 10 jaar geleden verscheen het eerste Rocketeer-verhaal als back-up in Pacific Presents. Inmiddels is er door Disney een film van Rocketeer gemaakt en zitten de trouwe fans sinds '89 te wachten op de ontknoping van het tweede (!) Rocketeer-verhaal Cliff's New York-adventure. In januari '95 is het dan eindelijk zover en zal de afsluitende episode bij Dark Horse voor $2.95 verschijnen. Waarom het zolang heeft moeten duren, blijft natuurlijk gissen. Zo beweerde een bron dat Stevens na de verkoop van zijn creatie aan Disney er serieus overdacht om filmscenarist te worden. Iemand anders vertelde echter weer dat er door de recente Californische aardbeving pagina's zijn zoekgeraakt. Anyway, laten wij in onze handen knijpen dat dat afsluitende deel er nu aan zit te komen. Maar hou vooral je adem niet in, want je weet het maar nooit helemaal zeker met die Stevens.

Cover door Stevens en Chadwick.

Superman: Kal

Er zijn tekenaars die menen ook te kunnen schrijven. In het geval van *Dave Gibbons* valt dat niet te ontkennen. Zijn eerste werk van naam was DC's Worlds Finest met tekenwerk van *Steve Rude*. Daarna volgden Batman/Predator met de *Kubert*-broertjes en Martha Washington met *Frank Miller* als co-auteur. Gibbons creëert sfeer in zijn verhalen en zet geloofwaardige karakters neer. Jammer genoeg is het aantal van zijn pennevruchten nog vrij schaars en zou hij zich wat meer mogen profileren. In januari staat er echter weer een scenario van hem op stapel met ditmaal tekenwerk van *José Louis Garcia-Lopéz*. Hoe hij het flikt weet ik niet, maar Gibbons heeft telkens weer de mazzel om met tekenaars van topni-

Rocketeer door Dave Stevens.

Superman: Kal getekend door J.L. Garcia-Lopéz.

veau te mogen werken. Ook al is Garcia-Lopéz geen hot artist à la *Todd McFarlane*, hij heeft wel veel meer talent en verdient meer aandacht en waardering dan hij nu krijgt. Overtuig jezelf met Superman: Kal, een Elseworlds-verhaal waarin de Man van Staal in het middeleeuwse Engeland opgroeit als smid in het plaatje Lexford. Hij wordt het middelpunt van een opstand tegen de tiran Baron Luthor, wiens machtige wapenrusting gesmeed is van het metalen ruimteschip dat Kal naar de aarde bracht. 64 pagina's voor $5.95.

Batman

Tijdens de donkere winterdagen is er altijd wel plek voor een duister Batman-verhaal bij het knapperend haardvuur. De reeks Legends of the Dark Knight leeft weer op, omdat *Mike Zeck* een tweedelig verhaal tekent, Criminals geheten, op tekst van *Steven Grant*. In nummer 69 en 70 neemt Batman het op tegen de ingezetenen van Blackgate Prison, nadat hij een wanhopige commissaris Gordon belooft een serie gewelddadige misdrijven op te lossen. Het spoor leidt naar criminelen die allang zijn ingesloten of op de doodstraf wachten in de gevangenis. $1.95 per deel.

Het Knightfall-verhaal wordt geparodieerd in Batman: Mitefall waarin Bat-Mite, uit Legends of the Dark Knight 38, terugkeert om het gedrogeerde leven van Bob Overdog dwars te zitten. *Alan Grant* en *Kevin O'Neill* zijn de auteurs van deze 48 pagina's tellende one-shot.

De inwoners van Gotham City worden meer uitgelicht in Gotham Nights II (yep, een vervolg). Wat betekent de aanwezigheid van Batman voor vier burgers als hij hun pad kruist op een oude kermis die het doelwit is van sabotage-activiteiten van een schurk? *John Ostrander*, *Mary Mitchell* en *Dick Giordano* vormen het artteam van deze vierdelige miniserie. Prijs $1.95 per deel.

Mike Zeck tekent de nummers 69 en 70 van *Legends of the Dark Knight*.

Marvel-hits

The Incredible Hulk mag zich, sinds *Peter David* de schrijver is, in een steeds stijgende populariteit verheugen. Telkens weer weet David een nieuwe invalshoek te bedenken die de lotgevallen van het groene gevaar levendig houden.

Liam Sharp tekent *The Hulk*.

Bij The Incredible Hulk is David al jaren vaste prik als schrijver, maar van de tekenaars houdt geen van allen het zolang vol als hij. Na onder anderen *Dale McKeown* en *Gary Frank* is nu de beurt aan *Liam Sharp*, een Britse tekenaar die het geheid net zover gaat schoppen als zijn illustere voorgangers. Prijs $1.95 per deel.

Elektra, ooit verzonnen door Frank Miller, is populair. Het werk van tekenaar *Scott McDaniel* is dat eveneens. Neem een pittige schrijver à la *Dan Chichester*, de schrijver van het succesvolle Daredevil-verhaal Fall from grace (waarvoor McDaniel ook het tekenwerk voor zijn rekening nam) en ... bingo! Marvel hits the spot met deze vierdelige select miniserie. Prijs $2.95 per deel.

Warner

Chris Warner is al jaren redacteur bij uitgeverij Dark Horse. Van origine is hij echter tekenaar. De meeste superhelden van Dark Horse zijn door hem ontworpen. Af en toe waagde hij zich nog aan het tekenen van een comic, en dat beviel hem blijkbaar zodanig dat hij zijn oude stiel weer hervat. Al met al is dat redacteurtje spelen kennelijk lang niet zo bevredigend als het produceren van een strip. Van de serie X zijn de afleveringen 10 t/m 12 van zijn hand. Daarna gaat hij zich concentreren op een geheim project voor Dark Horse èn zijn eigen creatie Black Cross, waarvan een kort verhaal staat gepland voor Dark Horse Presents 100. Dat deel zal pas komende zomer verschijnen, maar redacteur *Bob Schreck* heeft al tal van talenten gestrikt voor dit speciale feestnummer. Mensen als *Mike Allred*, *Frank Miller*, *Paul Chadwick*, *Mike Mignola*, *Arthur Adams*, *Roberta Gregory*, *David Mazzucchelli*, *Evan Dorkin*, *Mario Hernandez*, *Kyle Baker* en *Mark Badger* zullen er zeker aan meedoen. Reserveer je exemplaar tijdig!

Filibusting Comics

Leuk, pure onzin, of beide? *Dylan Sisson* waagt het in ieder geval om een satirisch vervolg te schrijven op *Scott McClouds* Understanding Comics. In 24 pagina's ontmaskert hij McClouds boek als niets minder dan propaganda voor militaristische ideologieën! Op voorhand al omstreden en nieuwsgierigheid opwekkend, meent Sisson met Filibusting Comics een nieuwe kijk op het 'grote debat' te hebben. Fantagraphics is de uitgever. Prijs $2.95.

Nexus

Is *Mike Richardson* van Dark Horse een slijmbal of gewoon een aardige man? Waarschijnlijk het laatste. Zo stemde hij er onlangs mee in om aan *Mike Baron* en *Steve Rude* de auteursrechten terug te geven van hun creatie Nexus. Richardson gelooft namelijk in de rechten van auteurs. Op deze wijze maakte hij het tevens voor Baron en Rude gemakkelijk om met Hanna & Barbera te onderhandelen over een filmdeal. Als gevolg van deze aardige geste beloofden de auteurs op hun beurt om nog vele jaren bij Dark Horse te blijven. De eerstvolgende Nexus-miniserie is zelfs een crossover met het Dark Horse' superheldenuniversum. In Nexus: Out of the Vortex is de jacht op massamoordenaar Vortex geopend. De tekeningen zijn niet van Rude, maar van nieuwkomer *Joe Comstock*. In een poging om een groter publiek te bereiken wordt in de bekende 'opgeblazen-spierballenstijl' à la Image gewerkt. Voor liefhebbers van de esthetische stijl die Steve Rude hanteert, is dit wellicht niet zo'n positieve ontwikkeling. Goed nieuws echter, is het feit dat Rude aan een nieuw vierdelig Nexus-verhaal werkt dat in april van start gaat. En laten we wel wezen, je moet van goede huize komen om hèm te kunnen evenaren!

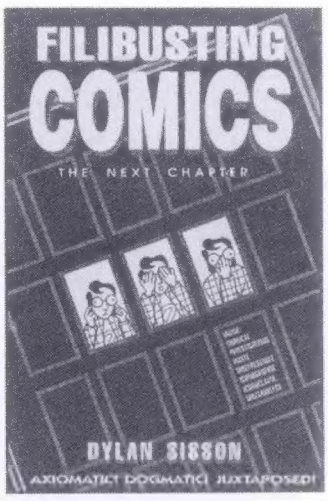

Chris Warner neemt de nummers 10-12 van *X* op zich.

OORSPRONKELIJK GEPUBLICEERD IN *JOKER* #35 - JANUARI '49 • VERTALING GER APELDOORN